

A NAGY JÁTÉKOS

(Martinovics Ignác utolsó napja)

SZEMÉLYEK

MARTINOVICS
FERENC császár
LIPÓT császár
LACZKOVICS
HAJNÓCZY
SIGRAY

SZENTMARJAY
KAPITÁNY
I. BÍRÓ
II. BÍRÓ
III. BÍRÓ
IV. BÍRÓ
V. BÍRÓ

Katona, hóhér, hóhérségédek

Történik 1795-ben

SZÍN: mindvégig Martinovics cellája, mely egyik oldalán szabadon kiszélesedik félkör alakú nyitott térré. A cella bútorzata: keményfa asztal egy székkal, vaságy.

ELSŐ RÉSZ

A cella félhomályban van, az erősen megvilágított nyitott félkör közepén áll a halálos ítéletről már tudó Martinovics. Az öt bíró szabályos kört formálva állja körül Martinovicsot. Martinovics polgári ruhában van, a Bírók talpig feketében. Ok különben, amikor a színen vannak, de a játékban nem vesznek részt, hátrahúzódnak a cella mélyébe, egymástól egyforma távolságban mozdulatlanul állva a cella hátterének sötét tónusú díszletét alkotják... Mindegyikük kezében (egyforma figyelmeztető társal) Martinovics kátéjának egy-egy példánya.

I. BÍRÓ (*percnyi csend után, a Kátéból, keményen*): A császár hatalma Istentől való? Nem. Ez csalás, melynek segítségével a királyok a sötétség esztendeiben Istennek kitalált haragja által megerősítik saját hatalmukat.

MARTINOVICS: A császár parancsára írtam ezt le.

II. BÍRÓ (*mint első Bíró*): Van-e a népnek joga királyát a trónusról letaszítani? Nemcsak joga van rá, szükséges

ezt megcselekednie, ha szabadon akar élni, és legszentebb jogait gyakorolni akarja.

MARTINOVICS: Ezt legelőször a megboldogult császárnak olvastam fel. Az ő utasítására írtam... Az új császár nem tudhat róla, hogy engem halálra mertek ítélni. Kérem, azonnal értesítsék a császárt.

III. BÍRÓ (*ugyanúgy*): Trónfosztásra csak akkor van szükség, ha a királyok rosszak, gonoszak, vagy akkor is, ha okosak, igazak, jók? Minden esetben. Ha a királyok gonoszak, ezerféle lehetőségük van a népek kínzására; ha a királyok jók, a királyi igazgatás rendszere, mely csak tökéletlen lehet, a miniszterek által gyakoroltatja ki a maga királyi mérgét.

MARTINOVICS: Én, aki Lipót császárnak legkedvesebb embere voltam, nem írhattam le ilyet őszintén! Válgék már önök előtt világossá, hogy én ilyet csak császári utasításra írhattam le.

IV. BÍRÓ (*ugyanúgy*): Milyenek kell lennie egy olyan királynak, aki képes népet boldogítani? Egy olyan király okosabb és tökéletesebb kell hogy legyen, mint az egész nép együttvéve, mert minden egyes alattvaló a király tehetségétől várja a maga boldogságát.

MARTINOVICS: A császár szeret engem. A császár válaszolt volna a leveleimre, de minden bizonyít elsikkasztották a leveleimet. A halálomat kegyetlenül meg fogja bosszulni a császár.

V. BÍRÓ: Létezhetik-e ilyen király? Nincs annyira mérhetetlenül okos, annyira tökéletes ember. Minden király vagy maga csal, vagy őt csalják meg udvari talpnyalói; vagy gonosz indulattal kinozza a népet, vagy ostobaságával ostromozza.

MARTINOVICS: A megboldogult császár íratta ezt le velem. Önként nem írtam volna le, minden udvari ember tudhatja, mennyire szerettem és tiszteltem a megboldogult császárt. Ferenc császárt is tiszta szívből javára szolgálom.

I. BÍRÓ: Mit kell tehát a népnek cselekednie boldogsága érdekében? A királyságot megdönteni, köztársaságot kialakítani és a királyt az ő minisztereivel együtt megbüntetni.

MARTINOVICS: A császár és én nem igazi, hanem játékkorradalmat akartunk, hogy a királyságellenes indulatok veszélytelenül levezetődjenek. Ne merjenek hozzám nyúlni, míg nem beszéltek a császárral. Kegyetlenül fog lakolni az, aki engem, a császár barátját a császár nevében elveszejteni igyekszik!

Sötétítés, majd megvilágítva a cella, Martinovics az asztalnál ül és ír. A Kapitány rohan be három katona kíséretében.

KAPITÁNY: Itt álljanak meg az ajtó mellett. *(Izgatottan.)* Martinovics, készüljön fel. Meglátogatja a császár.

MARTINOVICS *(felugrik az asztaltól)*: Végre! Ezért késett hát a kegyelmi kérvényemre a válasz. Tudtam, kapitány. Magának is mondtam, hogy a császár nem hagy engem elpusztulni. Ófelsége meg fogja büntetni azokat akik rosszul mertek bánni velem. Hol van őfelsége? Már belépett a börtön kapuján? Kik vannak a kíséretében?

KAPITÁNY *(fejvesztetten)*: Székek, székek kellene! *(Katonákhoz.)* Szerezzenek székeket. Nincsenek a közelben kényelmes székek. Rohanjanak a börtönparancsnok úr irodájába, minden karoskéket hozzanak ide.

MARTINOVICS: Nem kellene székek! Nem fogunk itt beszélgetni, az csak természetes, hogy nem fogunk itt beszélgetni. Ófelsége látni akarja szenvedéseim színhelyét körülnéz, és azonnal elvitet innen. *(Kissé erőltetett ujjongással.)* Nem szeretnék a börtönparancsnok börtönében lenni!... Nem maradunk itt, nincs miért székeket hozatnia, kapitány úr.

KAPITÁNY: Nekem annyit parancsoltak, készítsem elő a celláját őfelsége fogadására.

MARTINOVICS: Maga örülhet, kapitány, magáról nem tudok rosszat mondani őfelségének... Látja, okos viselkedés az, ha valaki nem rüg feltétlenül a kiszolgáltattottakba. *(Rövid szünet után.)* Szép a császár gesztusa, nagyon szép a császár gesztusa, a kegyelmet személyesen hozza meg, és szenvedéseim színhelyén hirdeti ki.

Az őt Bíró kíséretében belép a császár. A Bírák jelentőségteljesen felsorakoznak a háttérben.

KAPITÁNY *(ijedten)*: Felsőleges császár, bocsánatáért esedezőnk, nem voltunk felkészülve a fogadására, a székek még nem érkeztek meg, küldtem utánuk.

FERENC: Hagyják csak, állunk...

MARTINOVICS *(a császárhoz rohan, játsza a nagyon alázatost, próbálja leplezni rettenetes izgatottságát, kezét csókol, majd lelkendezve visszaroohan az asztalhoz, összeszedi a teleírt papírlapokat)*: Még mielőtt megtudtam volna, hogy felséged meglátogat, gondolatban felségednél jártam, éppen levelet fogalmaztam, talán fel is olvasnék néhány paszszust a levélből, ha megengedné felséged. *(Teszi magát, hogy nem vette észre a császár legyintését, pátosszal olvasni kezd.)* Szeretett uralkodó, Lipót fia, József unokaöccse! Ellenségeim nem engedik, hogy figyelembe vedd nagy szolgálataimat, melyeket birodalmadnak tettem. Atyád biztosított engem, hogy ő és utódja mindig hálások lesznek nekem... Osztozom Stihlico tábornok sorsában, kit miután a római birodalmat megmentette, a félrevezetett Arcadius császár lefejeztetett. Becsüllek téged, hiszen közös bajban sínylődünk: azt hisszük, hogy az emberek, akik a becsületesség álarcát viselik, valóban becsületesek. E közös hibánk az emberiség javáért hevülő érzékeny szívünk szülötte. *(Még nagyobb pátosszal.)* Bizzuk életrajzaink megrását a jövőendő történetírásra. Elöttem áll a vérpad. Noha rácsok közé zártak, gondolataimban szabad, lelkiismeretemben nyugodt vagyok, ellenben te, uralkodóm nem vagy szabad, mert azt kell cselekedned, amit...

FERENC *(gúnyosan közbevág)*: Fejezz már be végre, Martinovics.

MARTINOVICS *(sértődötten)*: Ahogy parancsolja felséged.

FERENC *(gúnyosan)*: Ez már hányadik nekem szóló levél, Martinovics úr?

MARTINOVICS: Nem tudom szám szerint, felséges császár.

FERENC: Végül is elérte a célját, megjelentünk a levelei hatására, Martinovics.

MARTINOVICS: Reméltem, hogy császáromat végül mégse lehet félrevezetni.

FERENC *(felkacag)*: Császáraját? Így mondta, Martinovics? Ilyen kedvesen szólítja meg azt, akinek kötelet tervezett a nyakára? Olvastam ám a gyönyörűséges katedáját...

MARTINOVICS: Ó, felség, önnek tudnia kellene, hogy én azt a katedát a megboldogult Lipót császár felkérésére írtam. Hihetetlen, hogy ezt nem tudta felséged... Az igaz, hogy első hallásra kissé hihetetlennek tűnik, hogy engem egy császárságellenes röpirat megírására maga a császár kérjen fel. Hogy tökéletesen megérthesse felséged, hogy erre a röpiratra milyen nagy szükség volt, tudnia kell még egyről-másról. *(Gyorsan, mintha attól félne, hogy a császár félbeszakítja.)* Lipót császár kegyes volt engem több alkalommal dolgozószobájában fogadni. *(Igyekszik minél természetesebben beszélni.)* Az én ötletem volt egy igazi jakobinus mozgalom elkerülése végett egy játék jakobinus mozgalom szervezése *(túljátszott alázattal)*, amellyel tulajdonképpen a császári családot óhajtottuk megvédeni, aggodva figyelvén arra, hogy Franciaországban a királyi család léte kezdet bizonytalanná válni. *(Túljátszott szeretettel.)* Lipót császár szinte gyermekesen örült a játékmozgalom tervének. Tapolt örömeiben. Leültetett engem, de nem oda, ahova a kérvényezőit szokta ültetni, a mellé az asztal mellé ültetett le, amely mellé csak a legbensőbb barátait szokta ültetni.

Martinovics egyre lelkesebben beszél. A császár először türelmetlenül hallgatja, majd miután felfigyelt arra, hogy Martinovics mennyire erőlködve játsza a császárbarátot, belemegy a játékba: úgy tesz, mintha nagy érdeklődéssel hallgatná; talán egyszerűen egy szórázközi lehetőséget használ ki.

Ő is átjött ahhoz az asztalhoz, leült velem szemben, örömeiben összedörzsölte a tenyerét, és kiáltotta, igen, szinte kiáltotta: kedves Martinovics, a maga ötlete nemcsak megszabadítja a forradalomtól a birodalmat, de az én öregkoromat is széppé, izgalmassá teszi, a gyűlölt unalmat izgalmas játék váltja fel az életemben, csodálatos lesz, igen kiejtette ezt is, hogy csodálatos lesz. Mi ketten, folytatta lelkesen, beszervezzük a játékforradalomhoz a megfelelő embereket, őket sakkfiguráknak fogjuk tekinteni, ezt az asztalt akár már most kinevezhetjük sakkasztalnak, én fogok az asztal egyik végében ülni, ön, Martinovics, a másik végénél.

(Erőltetett áhitattal.) Hirtelen felállt akkor Lipót császár, hozzám jött, megszorította a jobbomat, és ezt mondta: köszönöm önnek, Martinovics, hogy széppé teszi az öregkoromat. Lássunk hát mielőbb hozzá a játékforradalom terve elkészítéséhez. A legfőbb vezetője természetesen...

Sötétítés. A díszletrendezők a félkörbe hosszúkás asztalt visznek be, végükhöz két támlásszéket.

LIPÓT *(még a sötétítés alatt)*: Ön lesz, Martinovics.

MARTINOVICS *(a sötétítés alatt)*: Névleg, felség. Gyakorlatilag természetesen ön.

A szín baloldali része világítódik meg. A támlásszékeken Lipót császár és Martinovics.

LIPÓT: No, no, nem egészen. Ketten, Martinovics... Ezzel tehát kettőnk irányításával megkezdődik az eilenem készülő forradalom. Nevezzük ki forradalmunk alvezéreit.

MARTINOVICS: Jegyzem, felség.

LIPÓT: Mondja csak nyugodtan a javaslatait.

MARTINOVICS: Még nem gondolkoztam rajta, felség.

LIPÓT: Hát gondolkozzék... Olyan nincs, hogy nem gondolkozott. Miért akarja elhítenni velem, hogy erről nem gondolkozott?

MARTINOVICS: Egy Laczkovics János nevű elbocsátott kapitányt nagyon alkalmasnak találok.

LIPÓT: Elég megbízhatónak tartja?

MARTINOVICS: Nagyszájú ember. Nagyszájú és sértődött. Sértődöttsége fogja a mi hálónkba kergetni. Akik sértődöttségből állnak be szolgálni valamit, teljesen veszélytelen emberek.

LIPÓT: Jó, megfelelőnek tartom.

MARTINOVICS: Hajnóczy József. Ha Laczkovicsra azért van szükségünk, hogy kortes-zajt csapjunk játékforradalmunk körül, Hajnóczyra azért, hogy míg szükségesnek tartjuk, higgyenek az emberek a játékforradalomban... Ő az az ember, akiben a legbizalmatlanabb ember is első látásra bízni kezd.

LIPÓT: Őt nem ajánlom, Martinovics.

MARTINOVICS: Szükségünk lesz rá, felség.

LIPÓT: Hagyjuk ki a játékból a nagyon becsületes embereket.

MARTINOVICS: Amellett, hogy nagyon becsületes, lehet ő számunkra nagyon veszélytelen ember.

LIPÓT: Nem arra gondoltam, hogy veszélyes lehet. Egyszerűen sajnálom. Megtörténhetik, hogy a játékunk olyan

fordulatot vesz, hogy valakit fel kell áldoznunk.

MARTINOVICS: Miért kellene valakit feláldoznunk?

LIPÓT (*gyerekes szomorúan*): A nagyon becsületes játékgúrákat talán fel kell majd áldozzuk. Ne ragaszkodjunk nagyon becsületos partnerekhez. Ez a Hajnóczy bonyodalmakat fog majd okozni, amikor megtudja, hogy csak játékkorradalomban vesz részt.

MARTINOVICS: Nem hagyhatjuk ki, szükségünk van rá, hogy bizzanak bennünk.

LIPÓT (*szinte siralmas hangon*): Félek, hogy őt majd fel kell áldozzuk.

MARTINOVICS: Ha elkerülhetetlen lesz, hát feláldozzuk.

LIPÓT (*gyerekesen*): Nem akarok áldozatokat.

MARTINOVICS: Én is nagyon szeretném áldozat nélküli.

LIPÓT: Szinte látom a kötelet annak a Hajnóczynak a nyaka körül.

MARTINOVICS: Ó, felség. Felsőgednek majd egy szavába kerül a kegyelem.

LIPÓT: S ha erősnek kell majd tűnöm? S hogy erősnek tűnjek, nem mondhatom majd ki a kegyelem szavát?!

Martinovics egyre merevebben nézi a császárt. Halk léptekkel polgári ruhás férfi lép be, a császár háta mögött megáll, felülről hurokban végződő kötél ereszkedik le, a férfi a császár nyakát a hurokba illeszti, majd elhúzódik.

LIPÓT: Miért bámul rám olyan furcsán, Martinovics?

MARTINOVICS (*megrebben*): Ó, felség! Felsőged elég erős lesz ahhoz, hogy bárkinek megkegyelmezzen. (*Továbbra sem tudja levenni a szemét a képzeletbeli kötélről.*) Hajnóczyt én nagyon szeretem, ha nem lennék biztos abban, hogy nem lesz szükség a feláldozására, nem ajánlanám.

LIPÓT: Én csak figyelmeztetem, Martinovics. Ha fel kell embereket áldozni, hát ne a legbecsületesebbeket. Büszke vagyok arra, hogy azokat a becsületos embereket is tisztellem és óvom, akik ellenéseim.

MARTINOVICS: Ó, felség. Aki önt igazán ismeri, az már nem lehet ellensége.

LIPÓT: Egy császárnak rengeteg ellensége van.

MARTINOVICS: A játékkorradalomban minden ellenséges indulat levezetődik majd.

LIPÓT: Adná Isten, Martinovics.

MARTINOVICS: Adná Isten, felség.

Martinovics néhány pillanatig szinte hípnótizáltan nézi a császár nyaka körül a kötelet, majd sötétítés. Az asztalt és a támlásszéket kiviszik. A játék a cellában folytatódik.

MARTINOVICS: Bizony, ilyen bensőséges viszony alakult ki köztem és Lipót császár között... De hát erről önnek tudnia kellene, felség. Lipót császár betegágyán megígérte, hogy tájékoztatni fogja felségedet.

FERENC (*szárazon*): Hagyjuk most már ezt, Martinovics. Most nem azért jöttünk ide, hogy felséges atyám emlékét felelevenítsük.

MARTINOVICS (*közbeveg*): Olyan jól esett beszélni róla, felség. (*Hadarni kezd, nehogy a császár megszakíthassa.*) Sejttem, miért jött, felség. Hogy megmondja nekem, nemcsak hogy felséges atyja akaratához hűen folytatni akarta a játékot, de beiktatta az én megijesztésemet is a játékba, ezért írta alá az én halálos ítéletemet. (*Pajkosan mosolyogva.*) Ki akarta próbálni felséged, hogyan bírja a veremben a játékmester, megértem ezt felség, hiszen valóban próbára kellett tennie azt, akivel folytatni kell az atyja által megkezdett játékot. (*Szuggesztíven.*) Hiszen biztos abban, felséged, hogy ezt a játékot nem lehet már abbahagyni, a végső kiteljesedés előtt áll mar, nem lehet hát abbahagyni, és im eljött hozzám, hogy megbeszéljük a játék folytatását. Ön, hát tudom én, már letaróztatásom napján rájöttem, kénytelen volt az én alázatomról, alázatos hűségemről meggyőződni, annak alázatos hűségéről, akinek kénytelen ön a birodalom és a császári család épsege érdekében játékos partnere lenni, értem én ezt, és mert értem, megbocsátottam, hiszen önt kellemtlenül érintette, hogy nem ön által, hanem felséges atyjától kiválasztott partnerrel kell folytatnia a játékot.

A császár türelmetlenségét gesztusokkal és arcjátékkal is kifejezi, Martinovics úgy tesz, mintha nem venné észre.

MARTINOVICS: Lehetségesnek tartottam azt is, hogy ön azért tett engem próbára, mert nem akar intenzíven részt venni az atyja által kezdeményezett játékban, rám akarja bízni a játék levezetését.

FERENC (*szárazon*): Időnk nincs sok, Martinovics, hagyjon végre engem is szóhoz jutni.

MARTINOVICS (*gyorsan*): Természetesnek tartanám azt is, ha kiderülne, hogy ön kissé meggyűlölt engem, akivel folytatnia kell a játékot, amelyet nem ön kezdeményezett.

FERENC: Ha még egyszer kiejti a játékok szót, azonnal távozom innen.

MARTINOVICS (*megszeppen*): Ha ön nagyon óhajtja, lemondhatunk róla, és kitalálunk valami mást a birodalom és a császári család biztonsága érdekében.

FERENC (*gúnyosan*): Szinte hihetetlen, hogy az az ember zagyvál itt össze-vissza, aki olyan értelmes leveleket küldözgetett nekem.

MARTINOVICS: Köszönöm, hogy elolvasta őket, felséged. (*Gyorsan visszavált.*) Még egy nagyon fontos szempontot szeretnék felvetni, amely szempontról oly hosszasan elbeszélgettünk a megboldogult császárral. Az én könyvecském tele van erőteljes kirohanásokkal a császári család ellen. Ez azért volt szükséges, hogy szimpátiát váltson ki a császári család iránt. A lélektan egyik nagyon érdekes és fontos törvénye igazolja feltevéseünk helyességét. Aki olvassa, felháborodik, de nem a császár ellen, a császárt, akit meg mertek durván és igazságtalanul sérteni. Egyébként Lipót császárral a könyv minden sorát megbeszéltük, úgyhogy felséged büszkén tekintheti édesatyja munkájának.

FERENC: Ha nem lennének sürgős teendőim, élvezettel hallgatnám továbbra is, Martinovics, kíváncsi lennék elsősorban arra, hogy szemtelenségének vannak-e egyáltalán határai.

MARTINOVICS: Ó, felség, hogy tud ennyre feléérteni.

Visszajön a Kapitány a két katonával. A katonák nehézkes, díszes fotelt cipelnék be.

KAPITÁNY: Felség, bocsássa meg késésünket, csak a városban találtunk olyan karosszéket, amely méltó arra, hogy...

FERENC: Vigyék ki. Nem maradunk olyan sokáig, hogy állva elfáradhatnánk..., bármennyire élvezettel hallgatnók Martinovics urat akár halála pillanatáig.

Visszaviszik a széket.

MARTINOVICS: Felség, bízom abban, hogy az nagyon sokára lesz.

FERENC: Kíváncsi lennék, miért játszsa meg, hogy nem is sejti látogatásom okát.

MARTINOVICS (*tovább játszik*): Meg vagyok győződve, hogy a kegyelmet hozta számomra felséged.

FERENC (*idegesen kacag*): Ezért jöttem el személyesen. (*Hivatalos hangon.*) Rengeteg időt elpocsékoltam már itt. Egyetlen dolog érdekel: hitelt lehet-e adni az ön legutolsó levelének?

MARTINOVICS: Természetesen. A birodalom helyzete a nemzetközi viszonylatokat figyelembe véve...

FERENC: Erről az utolsó előtti levelében írt, engem az utolsó levele érdekel.

MARTINOVICS (*játszva a meglepődöttet*): Á, felségedet a sugárfegyver érdekli?!

FERENC (*rövid szünet*): Röviden válaszoljon: valóban feltalálta azt a fegyvert, amellyel egy egész hadsereg pillanatok alatt elpusztítható?

MARTINOVICS: Tíz évi munkámba került, felség.

FERENC: Maga felszentelt pap, Martinovics, ugye?

MARTINOVICS: Igen.

FERENC: Á, mindegy, feleslegesen esketném meg.

MARTINOVICS: Mire akar megesketni felséged?

FERENC (*idegesen*): Nem esketem meg, egy pap, aki megtagadta az egyházat, egy pohár vízéért hajlandó lenne hamis esküre, hát még ha az életéről van szó... Mivel tudja bebizonyítani, hogy azt a fegyvert valóban feltalálta?!

MARTINOVICS: Már felesleges bizonyítanom. Meggondoltam magam. Azt a fegyvert nem bocsátom felséged rendelkezésére. Nem vállalom érte a felelősséget, nem vállalhatom: felséged elpusztíthatná vele a világot.

FERENC: Én nem nagyon hittem a levelének, az udvari fizikusnak azért mégis megmutattam, ő nagyra értékeli önt mint fizikust, azt mondta, ha önről van szó, semmi sem lehetetlen.

MARTINOVICS: Bizonyára olvasta tanulmányaimat a fizika lehetőségeiről.

FERENC: Tud bizonyítani, vagy nem tud bizonyítani?

MARTINOVICS: Bizonyítani... Mi sem könnyebb ennél... Felséged szerint mért van olyan nagy ereje a Napnak, hogy az elképzelhetetlenül nagy távolságra levő Földet képes melegíteni?

FERENC: Hagyja a kérdezőtetést, magyarázzon.

MARTINOVICS: A Napban ég valami. Égése közben óriási hő szabadul fel. Ha az az égés a földön történne, pillanatok alatt hamuvá változna a Föld felszíne. De ha az égéskor felszabadult hő irányíthatóvá válna, csak az pusztulna el, amit el akar pusztítani az égés irányítója. Namármost... A Napban nem fa, nem szén ég, olyasvalami izzik, ami a Földön szerencsére még az ősidőkben kialudt. Kialudt, de megvan. Meg kell tudni, melyik anyag az, hogyan lehet majd az égését irányítani, és kezünkben a félelmetes fegyver.

FERENC: Melyik anyag?

MARTINOVICS: ...Tíz évi munkámba került ez nekem, irányíthatóságának feltalálása újabb három évembe.

FERENC: Melyik anyag?

MARTINOVICS: Még nincs neve, felség.

FERENC: Bocsássa rendelkezésünkre azt az anyagot, és megajándékozom az életével.

MARTINOVICS: Nem, felség, már megmondottam magam, félek...

FERENC: Nyilvánosan megesküszöm, hogy természetes halállal fog meghalni.

MARTINOVICS: Azért félek, mert az a fegyver túlságosan veszélyes. Ha felséged kezébe kerül, felséged világuralomra tör.

FERENC: Arra is megesküszöm, hogy csak a birodalmamat fogom megmeníteni.

MARTINOVICS: Ajánlhatok kevésbé veszélyes fegyvereket felségednek, amelyek mégis elég hatásosak ahhoz, hogy Európa összes országait legyűrje. (*Gyorsan.*) Olyan szerkezetet is feltaláltam, amellyel a levegőbe fel lehet emelkedni, sokkal magasabbra, mint a léggömbbel, és amely a léggömbbel ellentétben irányítható. Ebből a repülő szerkezetből robbanó ládákat lehetne az ellenséges várak belsejébe dobálni, ezáltal bármilyen erős várat katonáink feláldozása nélkül megsemmisíthetnénk.

FERENC (*türelmetlenül*): Engem csak az a hősugár érdekel.

MARTINOVICS: Könyörgöm felségednek, hallgasson végig. Olyan port is elő tudok állítani, amelyet elég lenne az ellenség katonái közé szórni, hogy...

FERENC: Mondtam, hogy csak azt a sugárt tartom érdekesnek.

MARTINOVICS: Annak a titkát nem árulom el, felség.

FERENC: Akkor a holnap reggelt már nem éri meg.

MARTINOVICS: Tudom, felség.

FERENC: Martinovics, maga elöttem ne játssza meg az erkölcslovagot.

MARTINOVICS: Én nem játszom, felség.

FERENC: Ön könnyűszerrel beárulta a bajtársait.

MARTINOVICS: Én nem árultam be senkit, felség.

FERENC: Öntől tudták meg bírám felkelése alvezéreinek nevét.

MARTINOVICS: Csak azért tudták meg tőlem, mert már nélkülem is tudták.

FERENC: Minden letartóztatott közül ön vallott legkönnyebben, szerencsétlen. Bírám jelentésében benne van, hogy már első kínzásra vallott.

MARTINOVICS: Ó, felség, önnek fogalma sincs a vallatásokról.

FERENC: Egy jól kiképzett hóhér első érintésére elárulja ön a sugárfegyver titkát. Hívassam hát azt a hóhért?

MARTINOVICS: Csak rajta, felség. Még a hóhér érintése előtt elmondok mindent (*szinte kedélyesen*), engem ne kínozzanak, én azonnal vallok. Csak nem lesz abban semmi köszönet, felség. Alighogy hozzám értek, eddig is mindent bevallottam, felség, ha kínoznak, én mondom, amit kívánnak tőlem... De felség, remélem, ön nem tudott arról, hogy engem kínoztak.

FERENC: Természetesen, nem tudtam róla, de most kénytelen leszek.

MARTINOVICS: Hát jó, ha másképp nem lehet... (*Játékosan.*) Ha mindenáron szórakozni akar felséged. Remélem, jelen lesz a megkínztatásomnál. (*Nagyon kedélyesen.*) De mondom, mindegy. Hiszen mindent elmondok, csak az igazat nem.

FERENC: Addig fogják kínozni, amíg az igazat nem mondja.

MARTINOVICS (*kedélyes felkiáltással*): Hát én mondhatok bármit, hiszen önök honnan tudhatják, hogy mi az igaz?! Ha az igazat egyedül én ismerem. (*Csendesebben.*) Nyugodjék ebbe bele, felség. Ne keseredjék el, hajlandó vagyok önt szórakoztatni egy kicsit. A bírái közül éppen jelen van az, aki vallatásom idején jegyzeteket készített. (*Bírák felé.*) Melyikük az? Olyan egyformák, hogy meg kell bocsátaniuk, ha elfelejtettem. (*Erőteljesen.*) Álljon már elő! Vagy talán nem hajlandó a felséges császárt szórakoztatni?!

III. BÍRÓ (*előlép*): Én voltam, felség.

FERENC (*dühösen*): Menjen innen vissza a helyére.

MARTINOVICS (*szomorkásan*): Nagyon sajnálom, felség, mert nélküle nem tudom teljes pontossággal, hogy miket vallottam. (*Martinovics annak biztonságában, hogy a császár hiszi a sugárt, és azért, hogy ne fogjon gyanút, igyekszik egyre magasabb lóra felülni. Hangja kedélyes, tele van erőltetett biztonsággal, és néha gyerekesen szemtelen.*) Hát akkor kénytelen leszek egyedül szórakozni, császárom... Szórakoztatva tanítani... Hogy értse meg végre, császárom, hogy kínzással minden olyan hazugságot ki lehet húzni az emberekből, amilyen hazugságra a kínzóknak éppen szükségük van (*felemeli a hangját*), ha például az én elítélésemhez az szükséges, hogy én önt már meg is öltem, kínzással pillanatok alatt ki lehet ezt húzni belőlem... Csak az igazságot

nem. *(Játékos kinyilatkoztatással.)* Az igazságot csak akkor lehet kihúzni kinzással, ha a kinzók már ismerik az igazságot. De most ismerik-e az igazságot? Ismerik-e az én rettenetes fegyverem titkát? *(Nevet.)* A kinzóim rendkívül szokatlan helyzetbe fognak kerülni... Mert a kinzóknak nagyon ritka esetben vagy talán soha sincs szükségük az igazságra, csak beismerésre van szükségük *(megjátszott diadallal)*, s most az a hihetetlen helyzet fog előállni, ha csak felséged nem mond le arról a rettenetes fegyverről, hogy a kinzóknak nem beismerő vallomásra, hanem az igazságra lesz szükségük. Ilyen még nem volt a történelem folyamán! Ó, felség, bocsásson meg, hogy ilyen, inkább csak számomra érdekes és megnyugtató fejtegetésekbe merültem, ahelyett, hogy ígéretemhez híven szórakoztattam volna felségedet... Hát kezdem végre. *(Óriási színészhez méltóan úgy beszél, mintha jókedélyű kávéházi asztaltársaságnak mondaná.)* Én bevallottam, hogy kapcsolatban állok a francia forradalom vezetőivel, s közben rettenetesen sajnálkoztam azon, hogy ez nem volt így, ó, ha így lett volna, de nekem egyedül kellett megszerveznem a forradalmat, avagy mégsem: volt egy hű segítőtársam *(meghajlik a Martinovics színészi varázsának hatása alatt szóhoz sem jutó császár felé)*, az ön édesatyja, felség. Továbbá azt követelték tőlem, valljam be, hogy egy Batsányi János nevű költő és szerkesztő kapcsolatban állt velem. Amit ki tudtam venni abból, amiket el kellett ismernem róla, nagyszerű ember lehet, de sajnos, nagyon sajnos, nem is ismertük egymást. Kínoztak, hát jóváhagytam, amiket mondtak róla. Természetesen nem ártottam neki, hiszen én már rég tudtam, hogy ha terhelő adatokra van szükség ellene, azokat megszerzik, akár vannak terhelő tények, akár nincsenek. Továbbá egy V betűvel kezdődő nevű püspökről is megvallattak. *(Természetellenes jókedvvel és karikírozva idézi fel a párbeszédet.)* Meglátogatta, ugye a püspököt, kérdezte a bíró, aki a kinzásomat vezette, akit sajnos, felséged visszaparancsolt innen, pedig ha ketten rekonstruálnók a jelene-tet, felséged jobban szórakozna. Nem volt szerencsém megismerni a püspök urat, válaszoltam rögtön, de a bíró intésére máris csavartak egyet a körmömön. Hogyne, mondtam nyomban, több ízben meglátogattam a püspök urat. Érdeklődéssel nézegette a püspök könyvtárát, ugye, kérdezte a bíró, és intett a hóhéroknak, hogy ne tegyék le a kö-

römcsavarót. *(Hangosan hátra a Bíróhoz.)* Uram, a körömcsavarót hogy hívják szaknyelven?

III. BÍRÓ: Hogy is... Nem jut hirtelen eszembe.

MARTINOVICS: Na, mindegy. Nekem néhányszor jól megcsavarták vele a körmömet, még most is hasogát a körmöm, felséged ugye megbocsát, hogy ezek után szeretném tudni a nevét annak a hasogatónak. De mondjam tovább.

FERENC *(fáradtan)*: Kíméljen meg, Martinovics.

MARTINOVICS: Felséged nem is sejtí, milyen erővel kíváncsoznak ezek ki belőlem.

FERENC: Majd beadja írásban, jó? Most térjünk újra a tárgyra.

MARTINOVICS: Beadhatom írásban? Lesz alkalmam írásban beadni? Felséged tehát már biztos abban, hogy nem halok meg hajnalban? Felséged tehát biztos abban, hogy a sugárfegyverrel kapcsolatban megegyezünk?

FERENC: Túlságosan húzza az időt, Martinovics.

MARTINOVICS: Nem szándékosan, felség. Csak nem tudok ellenállni... Csak a püspökkel kapcsolatos vallomá-somat rekonstruálhassam teljesen, csak azért, mert ezt úgyis elkezdtem. Tehát: érdeklődéssel nézegette ugye a püspök könyvtárát? Hogyne, hagytam helyben a körömhasogató hatására, rendkívüli érdeklődéssel nézegettem a püspök könyvtárát. Mert jakobinus írók könyveit fedezte fel a polcokon, ugye? Természetesen, hagytam helyben. Melyek voltak azok a könyvek? Ó, hát ezt csak akkor tudom felsorolni, ha segítenek egy kicsit, na, biztattam őket, sorolják már, bevallom, hogy mindegyiket láttam, ez csak természetes, csak sorolják már. Rabant könyve?, kérdezték végre. Természetesen ott volt. Billand? Varenne? Természetesen ezek is. Gorani? Az is, hogyne. Ezek a könyvek, ugye nem egyszerűen a könyvtárában voltak? Bocsánat, válaszoltam, nem tudom hirtelen, hogyan kell válaszolnom. De hiába védekeztem így, közeledett az ujjaimhoz a körömhasogató, felkiáltottam hát: várjanak már! Hogy kell érteni azt, hogy nem egyszerűen a könyvtárában voltak? Legalább ennyit segítsenek, az éjjeliszekrényen is voltak, jutott hirtelen eszembe, hogy mit várhatnak tőlem, persze voltak az éjjeliszekrényen is. Jaj, majdnem megjártam akkor, mert nem ezt a választ várták, de nem történt azért semmi baj, mert a bíró *(felemeli a hangját)*, ezennel köszönöm meg jóságát, ki-

mondta végre a kiségitő mondatot: kötelezte-e papjait olvasásukra? Hát persze, hogyne kötelezte volna, kiáltottam fel szabadultan, minden papját kötelezte, kiközösítésre való felterjesztéssel fenyegette meg azokat, akik nem akarták olvasni őket. *(Keserűen kacag.)* És jegyezték, halálos komolysággal jegyezték a vallomásonat *(a császárhoz gyorsan.)* Miért, felség? Na, miért? Miért jegyezték halálos komolysággal a vallomásonat?

FERENC: Arra kérem, Martinovics, hogy kiméljen meg.

MARTINOVICS: Csak erre válaszoljon még, felség. Miért jegyezték halálos komolysággal a vallomásonat? Mondja már, felség... Nem akarja? Nem tudja? Hát erről beszéltem tíz percen át. Ezt akartam megértetni tíz percen át. Hát hiába beszéltem tíz percen át? Segítőkérdést teszek fel, felség: miért jegyezték halálos komolysággal a vallomásonat annak ellenére, hogy tudták, fogalmam sincs arról, amit vallottam. Na, felség. Gondolkozzék, könyörgöm... Azonnal megkezdjük a birodalomnak biztonságát szerző fegyverről a tárgyalásunkat, ha erre válaszol. Gondolkozzék egy kicsit. A sugárért. Na, miért?

FERENC: Martinovics, távozom, ha azonnal nem hagyja abba, s ez önnek a halált jelenti.

MARTINOVICS: És azt jelenti, hogy a birodalom, amely egy rendkívül hatásos fegyver híján nem fog tudni már ellenállni ellenségeinek, felbomlik.

FERENC: De hát nem bírom már, Martinovics.

MARTINOVICS: Hát jó, én mondom meg, azaz ismételni fogom, hisz az utóbbi negyedórában számtalanszor utaltam már rá... Azért jegyezték halálos komolysággal, mert nekik éppen erre a vallomásra volt szükségük és nem az igazságra. *(Sértődött hangon.)* Elvártam volna felségedtől, hogy ezt saját szavaival ki merje mondani az én hosszas és meggyőző beszédem után.

FERENC *(türelmét veszítve)*: Martinovics!

MARTINOVICS: Jól van, jól, folytatjuk beszélgetésünket a sugárfegyverről.

FERENC *(idegesen)*: Rendelkezésünkre bocsátja azt az anyagot cserében az életért.

MARTINOVICS: És felséged megesküszik, hogy nem fog világaluralomra törni.

FERENC: Dehogy akarok én világaluralmat.

MARTINOVICS: De azért ünnepélyes esküt fog tenni.

FERENC: Jól van, ünnepélyes esküt fogok tenni.

MARTINOVICS: És engem kinevez miniszterelnöknek.

FERENC: Martinovics!

MARTINOVICS *(meghajol)*: Komolyan gondoltam, felség... A birodalom vezetője a jelen világpolitikai helyzetben egyébként nem válogathat túlságosan sok eszközben, amikor a birodalom megmentéséről van szó.

FERENC: Túlságosan keveset mondott még el a sugárfegyver előállításáról.

MARTINOVICS *(csak azt mondhatja, amit hirtelenjében kitalál)*: Az arany, ezüst, ólom, vas bányászása közben meddő kőzetként eldobják azt az anyagot is, amelyből majd a fegyverhez szükséges anyagot elő lehet állítani.

FERENC *(I. Bíróhoz)*: Jegyezze.

I. Bíró előre jön, jegyzetfüzetet, ceruzát vesz elő.

MARTINOVICS: Jegyeztetni akarja, felség? Többet semmit sem mondok előre. Különbben is ragaszkodom ahhoz, hogy a munkálatokat majd én vezessem... Természetesen az ön embereinek ellenőrzése mellett.

FERENC: Mennyi időre lesz szüksége?

MARTINOVICS: Egy év talán elég lesz.

FERENC: Meghibbant maga, Martinovics? Egy év talán elég lesz! Az ellenség meg veszélyezteti a birodalom határait.

MARTINOVICS: Mindent el kell követnünk, hogy hadseregünk egy éven át ellenálljon. Egy év feltétlenül kell. Gondolja csak végig, felség: hatalmas laboratóriumot kell építeni...

FERENC: Martinovics, maga egy évvel meg akarja hosszabbítani az életét.

MARTINOVICS: Hát ha ennyire bizalmatlan felséged... Gondolja csak el, milyen lesz az az egy év: emberfeletti küzdelem éve. Azért érdemes lenne? *(Mellanközléssel.)* És ha nem állítom elő a sugárfegyvert, egy év múlva a legszörnyűbb halálnemmel végezhet velem felséged... Tulajdonképpen a birodalom nem sokat veszít azzal, hogy én egy évvel tovább élek akár jótalanul... *(Merészen.)* Itt van felségednél a kegyelmi kérvényem vagy újat kell írunk?

FERENC *(I. Bíróhoz)*: Hozza ide azt a kérvényt.

I. Bíró az asztalra helyezi a kérvényt. A császár aláírja.

MARTINOVICS *(felkapja, nézegeti az aláírást)*: Köszönöm, felség. *(Kissé szemtelenül.)* Így hát, felség, holnap reggel szabadon bámulhatom meg újra ezt a szépséges világot... Felség, én nagyon szerencsés ember vagyok. Atéltem a halálraítéltek lelkiállapotát: talán írni fogok egy könyvet a halálraítéltek lélektaná-

ról. Gondolom, felséged majd nagy odaadással fogja olvasni.

FERENC: Persze. Majd hívja fel rá a figyelmemet.

MARTINOVICS: Természetesen annak a könyvnek a megírását majd a sugárfegyver előállítás után fogom elkezdni.

FERENC: Borzasztó könyv lesz, de tanulmányos. Készülődjön, Martinovics.

MARTINOVICS: Önnel megyek, felség? FERENC: Velem jön.

MARTINOVICS: Nem fél, hogy útközben merényletet követek el felséged ellen?

FERENC: Kis szerencsétlen, csak nem gondolta, hogy egy hintóban fogunk utazni?

MARTINOVICS: Ó, bocsásson meg felséged.

Az asztalhoz megy, mindent összerak. Közben:

Furcsa, hogy felséged azt mondta az előbb, borzasztó könyv lesz. Felségednek nem volt alkalma olyan tapasztalatokat szerezni, hogy ezt biztonsággal állíthassa.

FERENC: Ön akarta nekem azokat a tapasztalatokat biztosítani.

MARTINOVICS: Felség, én már megmagyaráztam, hogy egyszerű játékról...

FERENC: Hagyjuk, Martinovics... De mi az ördögöt húzza annyira az időt, mozdogon már!

Martinovics a hóna alatt a papírjaival megindul a kijárat felé. A császár az ajtóban várja. A Bírák is megindulnak. Martinovics az utolsó lépéseket már nagyon lassan teszi meg. A kijáratból visszarohan, ráveti magát az ágyra.

MARTINOVICS: Nem megyek sehová, felség, hajlandó vagyok meghalni. (Rövid szünet.) Én nem egyedül jöttem be ide, nem akarok egyedül távozni. (Rövid szünet.) Felség, engedje ki a többi ártatlan embert is. Ők is ártatlanok, mint én.

FERENC (közlekedik hozzá): Szerencsétlen, legalább egy órán át tartott nekem előadást arról, hogy egyedül ártatlan.

MARTINOVICS (a falnak fordul): Ők is ártatlanok.

FERENC: Martinovics, gondolja meg magát, ha itt marad, hajnalban kivégzik.

MARTINOVICS (színpadiasan): Nem bírom ki, felség, hogy ártatlanok haljanak meg helyettem. Felséged kibírná? (Szomorkásan, de a szomorkás hangon át kell hogy üssön a „játék“.) Inkább meghalok velük együtt.

FERENC: Szerencsétlen, egész délután azt bizonygatta, hogy egyedül ártatlan.

(A Bírák felé, akik időközben újra felsorakoztak a háttérben.) Mit bizonygatott egész délután?

I. BÍRÓ (hangosan): Hogy egyedül ártatlan.

MARTINOVICS: A halálfélelem elvette az eszemet, felség. (Visszafordul az ágyon a császár felé, megbántottan folytatja.) Felséged még azt sem hiszi, hogy az egész csak játékkorradalom volt.

FERENC (idegesen): Mit számít már, hogy hiszem vagy nem?!

MARTINOVICS (dühösködve): Persze, mit számít már a sugárfegyver birtokában! Felséged a sugárfegyver birtokában is hajlandó ártatlanokat vérpadra küldeni... Felség, hát a sugárfegyver mindent megold. (Szemrehányóan.) Felséged atyjától nem volt szép, hogy nem figyelmeztette önt, hogy az egész csak játékkorradalom. De azért nem hiszem ezt róla: ő elmondta volna, csak bizonyára nem volt már ideje rá.

FERENC: Mit változtat ez a dolgokon, Martinovics? Az nekem már mindegy, hogy ön ártatlan vagy sem.

MARTINOVICS: Nem egyedül jöttem be ebbe a börtönkaszárnnyába, nem távozzom egyedül. (Újra a fal felé fordul, gyerekesen.) Követelem, hogy végezzenek ki!

FERENC (rövid szünet után vallatós hangon): Ön ártatlan, Martinovics?

MARTINOVICS: Ártatlan vagyok.

FERENC: Mert összejártszott atyámmal, igaz?

MARTINOVICS: Igen, felség.

FERENC: És ugye nem avattak be senkit a titkukba?

MARTINOVICS: Nem avattunk be senkit a titkunkba.

FERENC (keményen): Hát akkor a társai nem ártatlanok, Martinovics. Mert ők nem tudják, hogy csak játékkorradalom. Miért van úgy oda értük, ha nem ártatlanok.

MARTINOVICS (visszafordul az ágyon): Á, mit tudja felséged. (Rövid szünet után.) Hogy is mondta felséged: ha én ártatlan vagyok, akkor ők bűnösök. Felség, egy utolsó nagy kérésem van: engedje meg felséged, hogy ezt a jogi kérdést bírálóval is megtárgyaljam, elvégre ők azok, akik elítélésünket megindokolták.

FERENC (türelmetlenül): Semmi értelme az egésznek, Martinovics. Megkegyelmezttem önnek, mit akar még?

MARTINOVICS (összeteszi a tenyerét, játékosan könyörög): Olyan jólesne, ha ártatlanságom tudatával távozhatték innen. Felség, akkor nem gyötörne egész életemben az a tudat, hogy engem csak

a sugárfegyver mentett meg, emelt fővel járhatnék, ártatlan emberként járhatnék az emberek között... Ők a törvény emberei, engedje hát meg felséged... Hiszen nem fog sokáig tartani. Arról van szó, hogy felséged jövődöbeli legfontosabb munkatársa ártatlan avagy kegyelmet kapott, ez meghatározna munkatársi viszonyunkat: ártatlanként, tiszta szívvel nagyobb odaadással tudok dolgozni. Könyörgök, felséges császárom.

FERENC (szárazon): Kérdezze akkor őket.

MARTINOVICS (élénken): Hallották őfelsége zseniális megállapítását: ha én ártatlan vagyok, akkor az alvezéreim nem ártatlanok... Elismerik, hogy ez így igaz? Feleljenek a felséges császárnak és nekem. A felséges császárnak ártatlan munkatársra van szüksége... Targyalják csak meg nyugodtan egymásközt, de ne húzzák az időt.

A Bírák összebújnak

MARTINOVICS: Bocsásson meg felséged, de azt hiszem, felséged is ragaszkodna az én helyemben ártatlanságának bizonyosságához.

I. BÍRÓ (előrébb jön): Megállapítottuk, hogy törvénykezésünk szellemében elfogadható és igaz őfelsége megállapítása: ha Martinovics úr ártatlan, alvezérei bűnösök.

MARTINOVICS (élénken, játékosan, hogy azért ne tűnjék annyira komolynak, amit kinyilatkoztat, hogy érdemes legyen megcáfolni): És természetesen, ha én lennék bűnös, akkor ők lennének ártatlanok... Azt akarom mondani, hogy őfelsége ezt éppoly joggal állapíthatta volna meg... És önök is megállapíthaták volna, bebizonyítandó elméjük éles-ségét. Mondják meg őszintén, melyik változatot tartják igazabbnak. Első változat: ha én ártatlan vagyok, alvezéreim bűnösök. Második változat, amely közvetve szintén őfelsége megállapítása: ha én bűnös vagyok, akkor ők ártatlanok. Nos, melyik változat az igazabb?... Melyik változatot tartják igazabbnak?

I. BÍRÓ (gúnyosan): A másodikat...

MARTINOVICS (közbevág): Persze, mert az az én bűnösségemet emeli ki. Az én bűnösségemnek még mindig örülni tud, Bíró úr? Számít önnek az én bűnösségem? (Provokáló hangon.) Halljam csak az ön szavaival azt a változatot, amely az én bűnösségemet állapítja meg! Vagy nem óhajtja újrafogalmazni? Rájött, hogy félnie tanácsos tőlem, ezért nem akarja újrafogalmazni?

I. BÍRÓ (továbbra is gúnyosan): Szívesen újrafogalmazom: Martinovics úr bűnös, alvezérei ártatlanok.

MARTINOVICS: Tehát, ha én bűnös volnék, akkor ők ártatlanok lennének. Lámcsak Bíró úr, én megmenthettem volna alvezéreim életét, ha nem a saját életemet akartam volna megmenteni. Csak be kellett volna ismernem, hogy bűnös vagyok.

I. BÍRÓ (gúnyosan): Megmenthette volna az életüket.

MARTINOVICS: De mindenki a saját életével törődjék, nem igaz?

I. BÍRÓ: Ez csak természetes.

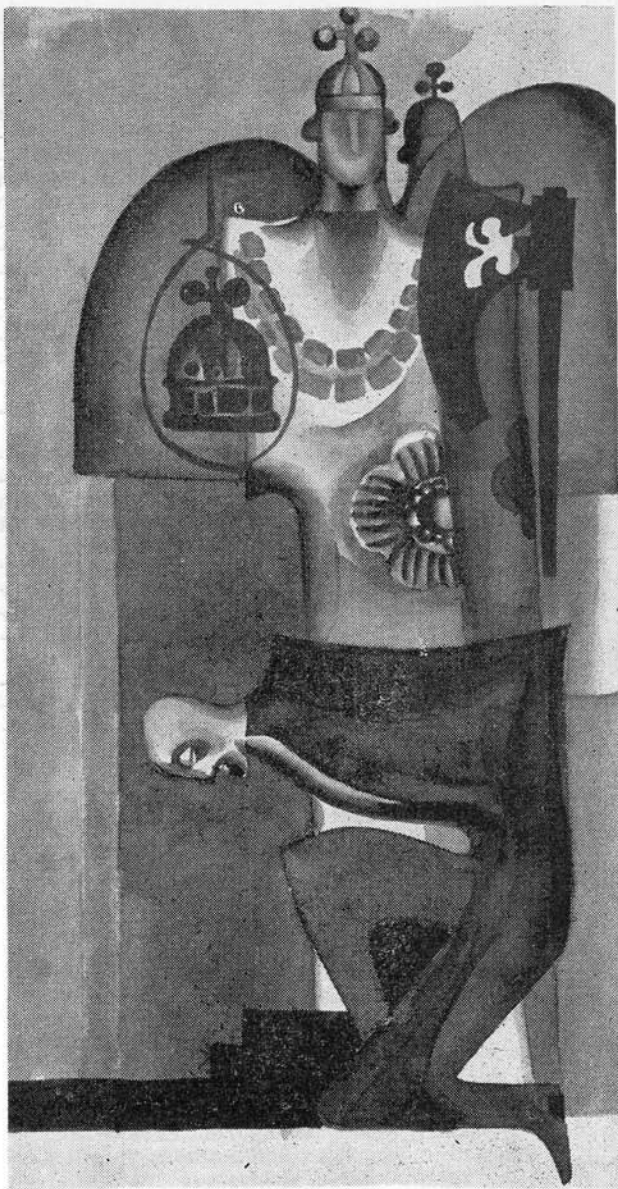
MARTINOVICS: Hát akkor köszönöm a vigasztalást. (A császárhoz) Felsőgednek is köszönöm, hogy lehetővé tette (furcsa mosollyal), hogy győzzön az igazi törvényesség (Hirtelen felemeli a hangját, agresszíven.) Hát akkor én most felfedem a színtiszta igazságot, felség! El merem most már mondani, hiszen engem most már bántódás nem érhet, megbújhatok a sugárfegyver védelmében, mint ahogy a sugárfegyver védelmében fog megbújni felséged és birodalma is. (Még hangosabban, mint eddig.) Ennek a forradalmi játéknak, amelyről azt állítottam eddig, hogy veszélytelen volt, felséged számára igen súlyos következménye lett volna! (Tagoltan.) Mert a játéknak egyszer csak komolyra kellett volna fordulnia, a mit sem sejtő császár nyaka köré hurok került volna (félelmetes arccal kört ír le ujjával saját nyaka köré)... És lehetetlennek tűnt, hogy a készülő hurkot a császár megsejtse, mert én megjátszottam a törtető udvaroncot (fenyegetően), a legfeljebb minisztéri székbe áhító udvaroncot. (Vidáman.) A történelem folyamán még ehhez hasonló nem fordult elő: egy forradalom vezére a császárral tárgyalja meg a mozgalom állapotát, jóízűket nevet a császárral, a császár azon nevet, hogy tulajdonképpen ő irányítja a mozgalmat, tehát játék az egész mozgalom, nevet, mert rájön, hogy ő a legszerencsésebb császár: unalom helyett izgalmas játékban vehet részt, a forradalom vezetője pedig azért nevet, mert már látja a császár nyaka körül a kötelet... Élnie kellett volna még az ön atyjának, túl hirtelen romlott le, nem lehetett hirtelen befejezni (lehalkítja a hangját), és minden azon bukkott el, hogy ön unta a játékot, és befejezte anélkül, hogy megsejtette volna, mi lett volna a játék végeredménye, ha atyjához hasonlóan felséged is szenvedélyes játékosná válik. (Szemrehányóan néz a császárra.) A játék végeredménye így a megtervezettnek ellentéte lett. (Szemtelenül.) Tulajdonképpen gratulálnom kellene felségednek.

FERENC (közelebb megy Martinovics-hoz): Ön lázas, Martinovics.

MARTINOVICS: A színtiszta igazat mondtam. (Még szemtelenebbül.) Nincs már értelme annak, hogy tovább játsszam az udvaroncot. Minket már egyenrangú félként köt össze a sugárfegyver. (Rövid szünet után kicsit színpadiasan.) De ők, ők, akiknek hajnalban fel kell lépniük a vérpadra, nem tudtak arról, hogy mi- ket forgatok a fejemben, őket éppúgy becsaptam, mint felséged atyját, és ahogy felségedet be akartam csapni. (Közelhajol a császárhoz.) Önt nyilvánosan végez- tettem volna ki, felség, és elsőnek.

FERENC (tulajdonképpen rettenetet legyőző iróniával): Hát persze, igazi francia típusú vérengzéseket kezdemé- nyezett volna a birodalomban.

MARTINOVICS: Nem, felség, én meg- szüntettem volna a császárságot, de az egyszemélyes császári diktatúra helyett újfajta egyszemélyi diktatúra következett volna: az én diktatúrám (tanítósan fel- emeli az ujját), de nem vagyok gazember: a jóság és igazság diktátora akartam len- ni (közelhajol a császárhoz), nyugodt lelki- ismerettel lettem volna diktátor dilettáns császárok helyett (hangosan), utolsó dik- tátor, mert az én diktatúráim megszün- tette volna önmagát, vaskézzel vezettem volna be azt, amit a franciák hebehur- gyán, tehát életképtelenül vezettek be, utánam paradicsom következett volna, nekem köszönhették volna az emberek a paradicsomot, a diktátornak, aki lehe- tetlenné teszi a diktatúrát, lett volna va- lami, ami képes lett volna még engem is boldoggá tenni. (Sóhajtozik néhány másodpercig.) Így kellett volna lennie, így lett volna igazságos, szélteben-hosszában ismerem ezt a hírheft birodalmat, szélte- ben-hosszában nem találtam embert, aki- nek képességei akár megközelítették vol- na az enyémet, igazságos lett volna tehát, hogy én legyek a diktátor, aki diktatú- rájával lehetlenné teszi a diktatúrát. Ön nem így gondolja, felség?... Még csak serkent a szakállam, már akartam, hogy az igazi császár fölé nőjek, s ami- kor rájöttem az óriási lehetőségre, az iz- galmas és mégis szinte veszélytelen le- hetőségre: a játékra, akkor gondolatokba merülve két egész napon át álltam moz- dulatlanul egy szoba közepén, csodála- tos volt az a két nap, gondolataim jelen- tőségét felfogva (egyre nagyobb pátozs- szal) énekelni kezdett a lelkem, ez a titka annak, hogy képes voltam mozdu- latlanul állni negyvennyolc órán át egy szoba közepén: diktátor lettem volna, aki megszünteti a diktatúrát, nagyon rövid idő alatt kidolgoztam a nagy tervet, amelynek lényege volt, hogy játszani fo- gok a császárral, a császár meg fogja

Deák Ferenc illusztrációi

szeretni a játékot, de egyszercsak ko- molyra fordul a játék, a császár feje...

FERENC: Mi van Martinovics?! Tehát csak a játék létezett az ön számára, a sugárfegyver nem létezik?

MARTINOVICS: Egyelőre, sajnos, csak a terve létezik a sugárfegyvernek, felség.

FERENC: De hát miért nem lett ön diktátor a sugárfegyver segítségével?! Mondja, miért?!

MARTINOVICS (*megnyugtató hangon*): Rettenetesen bonyolult az előállítása és annyira költséges, hogy legalább egy államkincstárral kell bírnia annak, aki komolyan nekifog... (*Rövid szünet.*) Ezért határoztam el végül is, hogy beavatom felségedet a sugárfegyver titkába (*Szünet.*) Talán más államfő segítségét kértem volna, ha nem alakul felséged számára ilyen szerencsésen a helyzet,... hogy idő előtt beleestem felséged csapdájába... Úgyhogy kénytelen vagyok, illetve kénytelen leszek megosztani felségeddel a hatalmat...

FERENC (*játékosan*): Ó, elveszi a hatalom felét, Martinovics?

MARTINOVICS: Rájöttem, hogy túlságosan olcsón akartam felséged rendelkezésére bocsátani a sugárfegyvert olyan időszakban, amikor felséged birodalmát csak a sugárfegyver mentheti meg.

FERENC: Túlságosan nagy gazember ön, Martinovics. (*Gúnyosan.*) De hogy megosszam önnel a hatalmat, azt talán ekkora gazemberként is túlzás kívánia.

MARTINOVICS (*hirtelen*): Én gazember vagyok?! Kicsit furcsa, hogy egy ártatlan embert gazembernek nevez felséged. (*Csodálkozva.*) Talán csak nem tart engem bűnösnek felséged?

FERENC (*idegesen*): Martinovics, azok után, amiket bevallott, még..

MARTINOVICS: Ó, tehát bűnösnek tart engem felséged. (*Bírákhoz.*) Ófelsége engem bűnösnek tart, mert a birodalom vezetését át akartam tőle venni, őt pedig vérpadra akartam küldeni, Önök is bűnösnek tartanak?

II. BÍRÓ: Száz halálra is elég a bűne!

MARTINOVICS (*hadarja*): Ha Martinovics ártatlan, alvezérei nem lehetnek ártatlanok, ha Martinovics bűnös, alvezérei ártatlanok. (*Megkönnyebbülten.*) Ó, végre megállapítást nyert, hogy azok a szerencsétlen halálraítéltek ártatlanok. Felsőgednek tehát, még mielőtt elhagyná a börtön épületét, szabadon kell őket bocsátania. (*A császár idegesen hallgat, a Bírákhoz.*) Mi kell történjék az ártatlan letartóztatottakkal? Haladéktalanul szabadon kell bocsátani őket, nem? Vagy talán a törvénykönyveink mást írnak elő, ki kell végeznünk az ártatlanokat?!

I. BÍRÓ: A törvénykönyv paragrafusait nem szabad mereven értelmezni. Nagyon bonyolult kérdés az, hogy ki ártatlan.

IV. BÍRÓ: Az ártatlanokat szabadon kell bocsátani, de ők nem ártatlanok.

MARTINOVICS (*fenyegetően*): Ófelsége megállapításából az következik, hogy ártatlanok.

I. BÍRÓ: Ófelsége szavait nem szabad mereven értelmezni.

MARTINOVICS: Ezek szerint lehetetlen bebizonyítani a legártatlanabb ártatlanokról is, hogy ártatlanok?!

I. BÍRÓ: Dehogyan lehetetlen. De ahhoz több tényezőnek egyeznie kell.

MARTINOVICS (*gúnyosan*): Hány tényezőnek?

I. BÍRÓ: Legalább kettőnek. Tegyük fel, ártatlanok lehetnének, mert ön bűnös, de...

MARTINOVICS (*közbevág*): Igen, ártatlanok, mert játszottam velük, orruk-nál fogva vezettem őket, tehát a tettestekért nem felelnek.

II. BÍRÓ: De hátha hagyták magukat orruk-nál fogva vezetni, hátha miközben ön cselekedett, és ők orruk-nál fogva vezettek, azonos indíték vezette őket.

MARTINOVICS: Nem hagyom magam becsapni, nehogy azt képzeljék, hogy hagyom magam becsapni?!... Miféle azonos indíték, feleljenek, miféle azonos indíték?!

II. BÍRÓ: A császár gyűlölete.

MARTINOVICS: A császár gyűlölete? Én gyűlölöm a császárt, persze, hogy gyűlölöm, de az csak látszat, hogy ők is gyűlölnek...

II. BÍRÓ: Bevallották, hogy gyűlölnek a császárt.

MARTINOVICS (*élesen*): Kínzásra vallották be! Ezt nem ismerem el!

II. BÍRÓ: Mi viszont elismerjük.

MARTINOVICS: Tudják, kit gyűlölnek ők?! Engem, egyedül engem.

II. BÍRÓ: Ezt viszont nem vallották be.

MARTINOVICS: Ezt is bevallják. Lesznek szívesek kínzóeszközökkel kicsikarni belőlük a vallomást, hogy gyűlölnek engem?! Megteszik ezt az igazság érdekében? Ezt nem teszik meg, ugye? Feleljen már!

II. BÍRÓ: Szívesen felelek, Martinovics úr. Nem tesszük meg.

MARTINOVICS: Mert nincs érdekükben, ugye?

I. BÍRÓ: Igen, mert nincs érdekükben.

MARTINOVICS (*kiabál*): Felsőged, kiforgatnak engem a bírái! De én nem hagyom magam! És elvárom felségedtől is, hogy segítsen nekem.

A császár idegesen felkacag

MARTINOVICS: Felsőged, én most már nem hagyom csávában a bajtársaimat, eleget vétettem ellenük azzal, hogy be-

csaptam őket. *(Kiabál.)* A birodalom érdeke most azt kívánja, hogy életben maradjak, az én érdekem viszont az, hogy ők is életben maradjanak. Ne értsen félre, felséged, nem tartom fenn velük továbbra is a kapcsolatot. Csupán azért van szükségem az életükre, ne kísérthesen az a rettenetes gondolat, hogy én kergettem őket a halálba.

FERENC *(gúnyosan)*: Hogy is tudná elviselni azt a rettenetes gondolatot.

MARTINOVICS: Gondolja csak el, felséged, mekkora lelkierőre lesz szükségem, hogy a sugárfegyvert, melyre normális körülmények között legalább öt évet ráfordítanék, egyetlen év alatt előállíthassam... És figyelmeztetem valamire felségedet: a lelkierő alapanyaga az öröm... *(Fenyegetően.)* Én már nagyon fiatal koromban megsejtettem, hogy létezik egy olyan magasfokú öröm, amelyről rajtam kívül még mindig sejtelve sincs senkinek. *(Oriási megjátszott lelki-erővel, széles gesztusokkal.)* Azt az ember által egyelőre még fel sem fogható örömet felséged élhetné át, ha lenne elég

ereje ahhoz, hogy önként eldobja magától a koronát. Ha miattam holnap hajnalban négy ember meghal, még a kisszerű, mindenki által átélhető öröm lehetősége is megszűnik számomra. Meg kell akadályoznom tehát a halálukat. Remélem, felséged érez engem most már elég erősnek ahhoz, hogy meg tudjam akadályozni a halálukat. *(Hangosan, játékosan.)* És felségednek is érdeke, hogy életben maradjanak. Felséged uralkodása alatt történne meg a történelem legnagyobb igazságtalansága: én, aki tulajdonképpen a pusztulástól fogom megmenteni a birodalmat, a halálba taszítanék egy csomó naiv és tiszta embert, ártatlan embereket, akik a játékról nem tudva mellém álltak. *(Lelassítja a hangját.)* Olyan emberek álltak mellém, akik ha nem kerülnek szügesztív rábeszélő erőm hatása alá, felséged hűséges alattvalói maradtak volna. *(Széttárja a karját.)* Ehhez nem férhet kétség.

Lassan függöny

MÁSODIK RÉSZ

Ugyanott. Martinovics fel-alá sétál, a császár az ágy szélén ül.

MARTINOVICS: Remélem, most már kétség nem férhet ahhoz, hogy én felségedet gondolkodás nélkül vérpadra küldtem volna, tehát én bűnös vagyok, ők pedig ártatlanok. De a felséged bírái makkscodnak, nem akarják az ártatlanságukat elismerni, felséged pedig nem szól rájuk... Követelik a lehetetlent, követelik, bizonyítsam be, hogy ők gyűlölnek engem, egyedül engem gyűlölnek. Nem tudom megérteni, miért szorul ez bizonyításra? Ezeket én becsaptam. Ezeknek eszébe sem jutott, hogy én a császári család életére török. Ezek, felség, sértett nemesek, ismétlem: sértett nemesek. Egyik közöttük gróf Sigray, őt feltétlen be kell mutatnom felségednek, őt nagyon meg fogja szeretni felséged. Mit kell azon bizonyítani, hogy gyűlölnék engem? Felséged nem gyűlöl engem, mert megpróbáltam becsapni? Nekik százszorosan okuk van gyűlöletre irántam, hiszen őket sikerült is becsapnom, a vérpád széléig kergettem őket, és fogalmuk sem volt az igazi céljaimról. *(Meghajol.)* Ne haragudjon felséged, hogy nem leszek tekintettel fáradtságára, és megpróbálom a lehetetlent: megpróbálom bebizonyítani,

hogy azok a szerencsétlenek gyűlölnék engem. *(Újra meghajol.)* Felséged engedelmével. *(Ellentmondást nem tűrő hangon a Bírákhoz.)* Vezessék be az elítélteket! *(Bírákra sandítva)* Köszönöm felségednek, hogy nem akadályozta meg, hogy bebizonyítsam, aminek bebizonyítása kötelességem. *(A Bírákhoz.)* Na, mozgás *(a fáradtan ülő császárra mutat.)* Azért, mert őfelsége fáradt, nem muszáj önöknek is szajátatva állniuk, induljon már valamelyikük. *(A Bírák közül senki sem mozdul, Martinovics behízelgően a császárhoz.)* Ha hajlandó lesz felséged kérdezősködni is tőlük, szegény ártatlanul meghurcoltaktól, akkor megbizonyosodhatik afelől, hogy én milyen ügyes furfanggal, ha úgy tetszik, alávalósággal gyűjtöttem őket magam köré, hogy eszüknek felhasználhassam őket. *(Rövid szünet.)* Felségednek örülnie kellene annak, hogy kiderült, hogy szerencsétlenek ártatlanok, hiszen ez azt is jelenti, hogy felségednek egyszerűen üldözési mániája van: nincsenek is komoly ellenségei ebben a birodalomban. *(Rövid szünet.)* Természetesen rajtam kívül, de én már nem számítok, hiszen hajlandó vagyok felséged és a birodalom javát szolgálni, és nincs is már bennem semmi titokzatos, hiszen már teljesen őszintén feltártam

lelkem legmélyét is felséged előtt. (Rövid szünet.) Ha felséged nagyon fáradt, akkor természetesen várunk még egy kicsit. (Rövid szünet.) De hát annak tudata, hogy kezébe adom a sugárfegyvert, nem képes felüldíteni felségedet? Csodálkozom, felség. Rosszul teszi felséged, ha vállat se rándít, amikor a sugárfegyvert emlegetem. (Rövid szünet.) Ahogy ennek a felséged önfejlő bírától megkívánt vizsgálatnak vége, akármilyen eredménye is lesz a vizsgálatnak, azonnal követem felségedet, és már holnap hozzálátunk a sugárfegyver előállításához. (Rövid szünet.) Nem kívántam felségedtől, hogy akkor is megkegyelmezzon nekik, ha bűnösöknek bizonyulnak... Az talán jobb lenne, felség, ha én volnék ártatlan? Akkor én már nem bocsátanám felséged rendelkezésére a sugárfegyvert, akkor enélkül is szabadlábra kellene helyeznie engem felségednek. Jobb az így, felség, az ön szempontjából, hogy ők az ártatlanok. (Mint egy vásári kikiáltó.) Ahogy őfelsége kissé kipihente magát, megkezdődik a bizonyítás utolsó fázisa. (Csendesebben.) Bár véleményem szerint már nem volna szükség újabb bizonyítékra, hiszen azzal, hogy az én bűnösségem bebizonyosodott, kiderült az ő ártatlanságuk, mégis beleegyezem az új bizonyításba, mert ártatlanságuk legfőbb bizonyítéka valóban a gyűlöletük irántam. (Összeteszi a kezét.) Könyörgöm, felség, kezdjük már. Vagy talán azt forgatja a fejében felséged, hogy nem is hagyja jóvá a bizonyítást. (Melankóliával.) Akkor, felség, kénytelen leszek vállalni értük a halált (szünetet tart), pedig úgy szeretem az életet...

FERENC (feláll az ágyról, nyújtózkodik): Legszívesebben Martinovics, kivágnám a nyelvét, aztán meglékeltetném a koponyáját, kidobtnám, ami benne van.

MARTINOVICS: Ó, mennyire hiszem, felség. Egyetlen szerencsém, hogy nélkülem nem tudja előállítani azt az eszközt, amivel megmentheti a birodalmat. (Játékosan.) Nagy szerencse, hogy a birodalom szénája rosszul áll, ha nem kellene féltennie szegény birodalmát felségednek, talán lemondana a sugárfegyverről, csak-hogy kivégzésémet végignézhesse. De most már nem várhatunk tovább, felség, azért is, hogy felséged hamarabb szabaduljon, kezdjük már azt a vizsgálatot.

FERENC (legyinti): Csináljon amit akar, Martinovics.

MARTINOVICS (a Bírákhoz): Hallották, urak? Mindegyiküket vezessék be!...

III. Bíró el

Nyugodjék bele, felséged. A sugárfegyver érdekében. Nekem jó közérzetre van szükségem ahhoz, hogy eredményesen dolgozhassam: ehhez a jó közérzethez az kell, hogy azok a szerencsétlen áldozatok megszabaduljanak a vérpadtól.

FERENC: Most nagyon kívánok valamit. Hogy önnek nagyon igaza legyen: annyira gyűlöljék az alvezérei, hogy gyűlöletükben szétmarcangolják, Martinovics úr. (Élénkebben.) Nekem akkor nem lesz erőm ráparancsolni az örökre, hogy védjék meg Martinovics urat. El fogom feleltetni, hogy szükségem van önre, annyira el fog varázsolni a látvány szépsége... De talán az utolsó pillanatban, akkor, amikor ön már a halál küszöbén, Martinovics, lehet, hogy mégis közbelepek... Martinovics, ön nyomorékan is annyit ér nekem, mint ép-egészségesen.

MARTINOVICS: No, azért nem éppen úgy van, felség: nyomorékan kisebb a munkabírásom. (Játékosan.) Felséged mindenképpen kockáztatna azzal, ha lemondana a védelmemről. (Meghajol.) De felséged helyében én is vállalnám ezt a kockázatot.

III. Bíró és négy katona kíséretében bejönnek: Laczkovics, Hajnóczy, Szentmarjay és Sigray... Sigray néhányszor komoran álló társaira néz, majd kezdeményezni mer: a császárhoz rohan, kezét csókol...

SIGRAY: Ó, felség, már remélni sem mertem... Annyira megijesztett mindaz, ami történt.

A császár elhúzódik Sigraytól, leül az ágy szélére. Martinovics Hajnóczyhoz megy, de Hajnóczy elnéz a feje felett.

MARTINOVICS: Üdvözöllek titeket, Hajnóczy. (Szünet.) Hajnóczy, üdvözöltelek. Örülök annak, hogy téged is hozhattak hozzám, mert tudomásodra hozhatom, hogy téged szeretlek a legjobban a bajtársaink közül. (Rövid szünet.) Hát hosszú mese, hogyan is következett be a ti bukásotok, nem tudom most elmondani. De azért próbáljatok megbocsátani nekem. (Rájuk mosolyog.) Különbön örömhírt közlök veletek: nekem a császár megkegyelmezett. (Élesen.) Látjátok?! Ti tiszta és hihetetlenül becsületes emberek vagytok, talán éppen ezért kegyelmezett meg inkább nekem, mint nektek. (Rövid szünet.) De hát ez nem rám tartozik, a kegyelem a császár kezében van. (Rövid szünet.) Tartozom még azzal, hogy bevalljam előttem: félvezettetek titeket. Csak a saját érdekemet tartottam szem előtt. Nem köztársaságot, a saját diktatúrát készítettem elő veletek. Nincsen most idő részletesen elmagyarázni.

SIGRAY: Ó, felség, Martinovics úr végre bevallotta, aminek elmondásához felséged megpillantása óta gyűjtöm az erőt: Martinovics félvezetett minket, és nem egészen tiszta eszközökkel tartott a hatalmában.

MARTINOVICS (*gyorsan*): Hogy érted ezt: nem egészen tiszta eszközökkel?

SIGRAY (*a császárhoz*): Mintha az ördög segítségével sikerült volna neki... Ó, könyörüljön meg rajtunk, felséged.

MARTINOVICS: Felség, ő a jakobinus gróf... Könyörüljön már meg rajta, ő is a kaszthoz tartozik...

SIGRAY: Én nem tudtam arról, hogy felséged ellen...

MARTINOVICS: Valóban nem tudott róla, ő egy tízéves gyermek értelmi képességeivel bíró felnőtt, aki éppen annyira ártatlan, mint egy tízéves gyerekek.

SIGRAY: Mindig hittem, hogy császárnk nem veszi lelkére a nagy igazságtalanságot és megkegyelmez nekünk... Mi mindig hittünk felségedben.

MARTINOVICS (*ellenszenvesen*): De hát ki hiszi el, hogy a császár csak igazságos és nem gyenge volt, ha mindegyikünknek megkegyelmez??!

SIGRAY (*a császár felé*): Országszerte kihirdetetheti felséged, hogy az igazság nevében kegyelmezett meg nekünk.

HAJNÓCZY: Sigray, ne beszélj többes számban.

MARTINOVICS (*Laczkovics*hoz és *Szentmarjay*hoz): A ti nevetekben se beszéljen, mondjátok, a ti nevetekben se beszéljen?!
Laczkovics és Szentmarjay hallgatnak

MARTINOVICS (*ellenszenvesen*): Ezek olyan emberek, felség, akik annyira erősek, hogy képesek kényszeríteni a császárt, végezze ki őket még akkor is, ha a császárnak nem érdeke már, hogy kivégezze őket.

HAJNÓCZY (*csendesesen*): Martinovics, legalább az utolsó óráinkat hagyjátok meg nekünk.

MARTINOVICS: Vagy úgy? Ti már készültök a dicső halálra? (*Rövid szünet.*) Hát értem. Könnyű nektek. Én árulóként élek majd az emlékezetekben: a császár legfőbb kémje mint a forradalom vezetője, harsognak majd századok múlva is a történelemkönyvek. (*Szándékos, túljátszott ironiával.*) Ti úgy buktatok el, úgy haltok meg, ahogy a történelemben a legrégebb idők óta általában elbuktak és meghaltak a tiszta emberek, ha ki merték mutatni, hogy tiszták. (*Egyre ellenszenvesebben.*) Laczkovics, te híres lovaskapitány, szokványosan buktál el... Szentmarjay, akit a nők elismertek a bi-

rodalom legszebb férfiának, bele kell törődnöd a szokványos mártírhálába, Hajnóczy, aki csodálatos könyvedet már nem tudod befejezni, bele kell törődnöd a szokvány mártírhálába. (*Közeledik hozzájuk.*) Hallottátok, mit mondtam?! (*Rövid szünet.*) Az én bukásom, az igazi nagy bukás nem a tettek: én az emlékezet előtt buktam le: gátlástalan törtető udvaronc leszek az emlékezetben én, aki az emberiség legnagyobb jötevője akartam lenni, nem, nem Krisztus akartam lenni, mint ti, nem önfeláldozó hős, mint ti! (*Nagyon ellenszenvesen.*) Magammal rántottalak titeket, naiv és tiszta embereket, az igazi terveimet titokban tartottam, ti, a legjobbakkal mellém álltatok, de soha lelkiismeretfurdalásom nem volt, hogy becsaplak titeket... és a győzelem után sem lett volna feltétlenül szükségem rátok. Hát bizony, én kalandor vagyok: a világ legjobban átgondolt politikai manővere volt az enyém, maszk feszült rajtam, de mozgó maszk, hogy ne legyenek gyanús előttek, éveken át nem voltam őszinte emberhez, hozzátok sem, a császár védelmében bújtam meg én, aki jakobinus vezérnek adtam ki magam (*ironikusan*), az őszinte harcok mindig elbuktak (*halkítva*), ti is elbuktatok volna nélkülem is, én, hogy győzhessék, eldobtam a tiszta szót. (*Minden erejét bedobva igyekszik az eddiginél is ellenszenvesebb lenni, gyorsan beszél, csak akkor lassít le, amikor végre mind a négyen megindulnak feléje.*) Ha én is meghalnék hajnalban veletek, akkor aránytalanul többet vesztítve halnék meg, ez a veszteség, ennek a veszteségnek a nagysága tenne óriássá, ember még nem született olyan nagy veszteséget elbírnai, amilyent nekem kellett volna elbírnom, ha együtt megyek veletek a vesztőhelyre, óriásmadár verebekkel körülvéve... (*Amikor fél méterre vannak tőle, arcátlonul hazudja.*) Ráadásul én gyűlöltem a császárt, mertem ádázul gyűlölni, ti szerettétek.

*Hajnóczy, Laczkovics, Szentmarjay, Sigray végre Martinovics*hoz érnek, körülállják, szinte egyszerre arculköpik, Laczkovics megragadja a vállánál... Martinovics kiszabadítja magát, a császár felé rohan.

MARTINOVICS (*diadalmasan*): Felség, kifejezték legnagyobb gyűlöletüket, legmélyebb megvetésüket az ön első számú ellenségével szemben, látta, felség, és épp abban a pillanatban, amikor én kijelentettem, hogy gyűlölöm felségedet! (*A Bírúhoz örömmel.*) Látták?! Megvan! Azt mondták, két tényező kell! Hát megvan! Hiába akartak kiforgatni, győztem! (*A*

halálraitéltekhez szinte könnyezve.) Szabadok vagytok! Szabadok vagytok, hát nem értitek, kiderült, hogy ártatlanok vagytok, mehettek, amerre a szemetek lát! Senki nem nyúlhat többé hozzátok, végre elismerték, hogy ártatlanok vagytok! Hát mehettek, menjetek is gyorsan! El erről a helyről, ahol megcsúfoltak minket!

FERENC (*feláll az ágyról*): Kicsit elnyomott a fáradtság... Látom, Martinovics időközben kegyelmet gyakorolt. (A *Bírákhoz*.) Vitessék már ki innen ezeket az embereket!

MARTINOVICS: Felsőged gyakorolt kegyelmet! Felsőged segítségével állapították meg, hogy ártatlanok! A bizonyítási eljárás eredménye, hogy ártatlanok, felsőged és bírái adták meg a bizonyítási eljárás szempontjait!

III. BÍRÓ (*előrejön, a katonákhoz*): Kísérjék vissza őket.

MARTINOVICS (*III. Bíró és a katonák közé áll, üvölti*): Senkinek sincs joga most már kísérgetni őket, ezek szabad emberek! (A *császárhoz*.) Felsőged, azonnal adjon utasítást, hogy engedjék szabadon őket! Felsőged bizonyította be, hogy ártatlanok.

FERENC (*türelmetlenül*): Kít érdekel, hogy ártatlanok, kísérjék már őket.

A katonák intenek a halálraitélteknek, Martinovics elébük áll, lökdösi a katonákat, el akarja választani őket a foglyoktól

MARTINOVICS (*ordítva*): Ne nyúljanak hozzájuk, ártatlanok, nem értik, ártatlanok!

A katonák el akarják nyomni Martinovicsot az útból, dulakodás, Martinovics elesik.

MARTINOVICS (*miközben feltápáskodik*): Megszegte a szavát a császár, ez a szerencsétlen császár megszegte a szavát! Megszegte a szavát ez a szerencsétlen császárfioka!

FERENC (*dühösen*): Martinovicsot köttözzék meg és hozzák utánam.

MARTINOVICS: Nem állítom elő a sugárfegyvert!

FERENC (*már menet közben*): Kötözzék csak meg, majd kijózanodik.

MARTINOVICS (*esküre emeli a kezét*): Az élő Istenre esküszöm, hogy a sugárfegyver nem létezik! (A *császár visszafordul, Martinovics hozzárohan, IV. és V. Bíró elkapja, hátracsavarja a kezét. A katonák egy ideig még készenlétben állnak, majd tévován félrehúzódnak*.) Nincs lehetőségem elkövetni azt az aljasságot, hogy kezedbe adjam a világaluralmat, mert nincs sugárfegyver! Úgy örülök, hogy nincs sugárfegyver, hogy csak az álmok

világában létezik! Nem lett volna erőm ahhoz, hogy ne váltsam meg az életemet a sugárfegyverrel, de nincs sugárfegyver! Úgy örülök, hogy nincs! Egy nyomorúságos évet akartam még kisajtolni a te butaságodból, szerencsétlen császár, hát hogy gondoltad?! (*Örült módra kacag*.) Már-már azt hittem, mindent el lehet hitetni veled, agyalágyult császár, olyan bután rabja lettél annak a lehetetlen sugárfegyver-gondolatnak, hogy azt tudtam képzelné, éppolyan bután elhiszed azt is, hogy ezek az óriásmadarak nem gyűlölnék téged, aki kicsi kis féreg vagy mellettük.

FERENC (*a Bírákhoz*): Engedjék el. Nem, ne engedjék még el, ... félek tőle.

IV. BÍRÓ (*tisztelettel*): Én azt hiszem, felsőged, hogy ez az ember most beszélt először őszintén arról a sugárfegyverről.

V. BÍRÓ: Gyanús volt ez nekem végig, felsőged.

FERENC: Hagyják most magára. (A *Bírák elhúzódnak*.) Ne, ne húzódnak annyira el, hátha megőrült, maradjanak a háta mögött... (*Martinovicshoz hangosan*.) Szerencsétlen ember, azt állította, hogy nem létezik sugárfegyver!

MARTINOVICS (*csendesen a császárhoz*): Magam sem tudom hogyan, hirtelenében olyan tisztának érzem magam.

FERENC: Martinovics, azt állította, hogy létezik sugárfegyver. Becsapott, Martinovics?!

MARTINOVICS (*rámosolyog a császárra*): Tudja, felsőged, miért kell örülni annak, hogy én tisztának érzem magam: mert én túlságosan okos vagyok, s a legokosabb embereknek nagyon nehéz tisztának maradni... Felsőged nem akar megtisztulni? Felsőgednek könnyű. Csak eldobja a koronát, és megtisztult. Nem próbálja meg? (A *halálraitéltekhez*.) Ti, ha minden sikerül, megbocsátottatok volna nekem, hiszen végső fokon a ti álmaitokat valószínűleg volna meg, mindvégig lelkiismeretfurdalás nélkül mosolyogtam magamban, hogy nem merlek figyelmeztetni titeket, hogy összejátszom a császárral, hiszen a ti álmaitokat valószínűleg volna meg. (*Mosolyog*.) Ha minden sikerül, ti neveztetek volna el leg-tisztább embernek.

FERENC: Martinovics, ha nincs sugárfegyver, meghal. Nincs sugárfegyver?

MARTINOVICS (*csendesen a halálraitéltekhez*): Higgycétek el, hogy én nem tévedtem, nem mulasztottam el semmit, éveken át minden úgy történt, ahogy elterveztem (*hangosabban*), a történelemnek mondott az ellent, hogy egy császár-változásnak ilyen súlyos következménye lehetett. (A *császárhoz jóindulattal*.) Kár,

hogy butábbnak születettél az átlagcsászároknál, felség... Komolyan, felség, nem akar megtisztulni? A tiszta ember annyira könnyűnek érzi magát, hogy elhiszi, tud repülni, mint a madarak. Felség, a megtisztulásra ma van az utolsó lehetősége. *(Csendesen, elbeszélő hangon.)* Furcsa, hogy én sohase tettem különbséget a megtisztultság állapotára és az öröm állapotára között, az örömmre gondoltam csak, álmodoztam az ember által eddig még nem is sejtett örömről... A megtisztultság állapotát át lehet élni legyőzöttek is, az öröm állapotát csak győzőként.

FERENC *(rekedten)*: Hazudta a sugárfegyvert, szerencsétlen?

MARTINOVICS *(furcsa hangon)*: Szomorú, hogy a butaság győzött le, és nem a történelem. *(Csak Martinovics arca marad megvilágítva, hangosan.)* Hát lehetetlen volna legyőznie a butaságot? Vagy mégis a történelem győzött le?! Lehetetlen, hogy a történelem győzött volna le.

Lassan elsötétedik a szín. ... Lipót császár belép Ferenc helyébe, még a Ferenc császár sötétítés előtti utolsó testtartását is felveszi. A többiek is a helyükön maradnak. A szín fokozatosan megvilágosodik.

LIPÓT *(mosolyog)*: Hogy ön milyen akaratosan el akarja hitetni ezt velem, Martinovics. Hát az életemre esküszöm, hogy nem hiszek a sugárfegyverben. *(Rövid szünet után.)* Nem teszem könnyű szívvel, de kénytelen leszek kivégeztetni önt, Martinovics.

MARTINOVICS *(mosolyogni próbál)*: Fel voltam készülve rá, felség.

LIPÓT *(hangosan)*: Mire, Martinovics? A halálra? Fel lehet készülni a halálra?

MARTINOVICS: Az ember attól a perctől kezdve, hogy saját akaratából fegyvert vesz a kezébe, készül a halálra.

LIPÓT: És sikerül?

MARTINOVICS *(erőltetett mosollyal)*: Úgy látszik, sikerül.

LIPÓT: Hazudik! Nem nyugodott bele a halálba! Ki hiszi el, hogy a halálba bele lehet nyugodni!

MARTINOVICS: Hát nem nyugodtam bele, bár lehet, hogy egy pillanatra bele-nyugodtam.

LIPÓT: Igaz, nem fehéredett el az arca, amikor megesküdtem, hogy nem hiszek a sugárfegyverben.

MARTINOVICS: Úgy látszik, kezdtem mindkét lehetőségre felkészülni: arra is, hogy hiszi, arra is, hogy nem hiszi.

LIPÓT: Hogy tudhatja valaki ilyen helyzetben: halála küszöbén így elemezgetni önmagát?

MARTINOVICS: Lehet, hogy ebben rejlik a hozzám hasonló emberek titka.

LIPÓT *(Hajnóczyékra néz)*: Az ő titkuk is, ők is önhöz hasonló emberek?

MARTINOVICS: Azt hiszem, ők tisztábbak és gyengébbek, mint én.

LIPÓT: Elismeri, hogy ők tisztábbak?

MARTINOVICS: Én legtisztább akartam lenni, de ők mindig tisztábbak voltak, mint én.

LIPÓT *(rövid szünet után, őszintén)*: Miért válaszol most ennyire őszintén a kérdéseimre, Martinovics?

MARTINOVICS *(halkan)*: Nem is tudom, komolyan nem tudom.

LIPÓT: Úgy beszélt velem néhány perccig, mintha nem én küldeném halálba... és mintha nem akart volna engem halálba küldeni. Bár az utolsó pillanatig nem hittem, hogy engem halálba akar küldeni.

MARTINOVICS: Engem is meglep, császár, hogy indokolatlanul őszinte voltam.

LIPÓT: Én sejttem, hogy miért, Martinovics. *(Suttogva.)* Mert ők itt vannak, a tisztább és gyengébb emberek itt vannak.

MARTINOVICS *(mintha félne, hogy a hangos szó valamit elzavar)*: Lehet, császár.

LIPÓT *(szinte aggodalommal, rövid szünet után)*: Ő is, ez a Sigay is közéjük tartozik: a tisztábbak és gyengébbek közé?

MARTINOVICS: Ő is közéjük tartozik, amikor nem fél nagyon.

LIPÓT: Én nem számítanám közéjük... Ő az életéért naponta megnyálná a talpáinkat.

Szünet

MARTINOVICS: Ha ők kifejeznék a gyűlöletüket irántam, akkor lenne ok arra, hogy megkegyelmezzem nekik felség... Felség, ha gyűlöletből arculkópénének, azt hiszem az elég volna. Mert, ha engem, az ön ellenségét gyűlölik, akkor önt szeretik.

LIPÓT: Ez jó megoldás volna, Martinovics. De csak ha nyilvánosan történné meg, hogy lássák az alattvalóim, nem gyengeségből kegyelmeztem meg nekik.

MARTINOVICS: Felség, hiszen a birodalom legfelsőbb bírái jelen vannak. Róluk mindenki tudja, hogy kérlelhetetlenek, igazságosak, és mindig az igazat mondják. Nem kellene jobb tanúk.

LIPÓT: Ó, azt csak terjesztjük róluk, hogy olyanok, szolgák ők, Martinovics.

MARTINOVICS: Felség, de hiszen ezt csak ön tudja és én.

LIPÓT: Többen tudják róluk, csak nem merik kimondani.

MARTINOVICS: Hát azok nem számítanak, akik nem merik kimondani.

LIPÓT: Akkor mondja meg nekik, hogy gyűlölettel teli arckifejezéssel köpjék arcul, és közben lehetőleg a Birák felé forduljanak.

MARTINOVICS: Nem megy olyan egyszerűen, felség. Rám már nem hallgatnak, én hiába mondom nekik. Ki kell találnunk valami mást.

LIPÓT: De gyorsan, Martinovics.

MARTINOVICS: Felséged figyelmeztesse őket, hogy én kegyelemért könyörgök, és őket egyre piszkosabban gyalázom felséged előtt...

LIPÓT (*halkan*): Hát akkor essünk túl rajta. (*Hangosan.*) Továbbra is adázul mocskolja önöket ez a Martinovics. És egyre adázabban gyűlöl engem... Talán semmi sem jelentene számomra annyit, mintha becsületesen kifejeznék gyűlöletüket, megvetésüket iránta, ami egyúttal irántam való szeretetüknek, hűségüknek is kifejezése lenne. Nem hiszem, hogy például nem köpdösnék szívesen arcul ezt a mindnyájunk által gyűlölt embert... Lehet, hogy örömmel kegyelmet osztogatnék.

MARTINOVICS (*hangosan*): Felség valamit elfelejtettem elmondani, valamit, amittől felséged gyűlölete csak fokozódni fog irántuk. (*Miután a császár hozzáhajol, halkan.*) Felség, ne ajánljon nekik módszereket, nem lett volna szabad felszólítania őket, hogy köpjenek arcul, most már azt hiszem, nem teszik meg... Csak minél jobban feketítsen be engem felséged.

LIPÓT (*szünet után, hangosan*): Felháborító, hogy miket mond el önökről ez a Martinovics. Mintha legalábbis önök vitték volna őt a rossz útra és nem ő önöket. (*Hosszú ideig vizsgálja őket, majd Martinovicshoz fordul, de továbbra is hangosan.*) Ahogy én ezeket elnézem, Sigray gróf úr kivételével nem fogják kifejezni az én gyönyörködtetésemre és megnyugtatósomra a gyűlöletüket önnel szemben, Martinovics úr, pedig ahogy már megmondtuk nekik, az önnel szembeni gyűlöletük az irántam való szeretetüket és hűségüket is jelentené. (*Rövid szünet után lelkesen.*) Rájöttem annak a titkára, Martinovics, hogy miért kezdett ön egyszerűen önmaga előtt is érthetetlenül annyira őszintén válaszolni a kérdéseimre. Ön már akkor megsejtette, hogy örülni fogok annak, ha a társai nem járnak a kedvemben... Martinovics... Martinovics! Én önt megmosolyogtam, kinevettem, amikor arról beszélt, hogy meg-

éri egy diktátornak, ha önként megszűnteti a diktatúrát, lehetetlenné teszi önmaga teljhatalmát, ...hát azt hiszem, most megértettem, hogy valóban érdemes... Azt éreztem meg legelőször, kedves Martinovics, hogy általam még valóban nem is sejtett nagyságú örömet élnék át, ha ezeket az embereket szabadon bocsátanám. (*Amikor a nevüket kiejti, szeretettel néz rájuk.*) Ezt a Laczkovicsot, ezt a Hajnóczyt, ezt a Szentmarjayt, még ennek a szegény Sigraynak a szabadsága is számítana. (*Ahogy a szomjas ember vízről beszél.*) Átélném hát az ember által eddig még nem is sejtett örömet, ha ezeket az embereket szabadon bocsátanám?!

MARTINOVICS: Ennyiért még nem élné át, felség.

LIPÓT (*mint a gyerek, akitől elvették a játékát*): Nem élném át ennyiért...

MARTINOVICS (*erőteljes suttogó hangon*): Csak ha tudná vállalni, hogy mint császári-diktátor megszüntesse a diktatúrát.

LIPÓT (*kiáltja*): Hát mint császári-diktátor megszüntetem a diktatúrát! (*Leszáll a lelkesedésből, fejcsóválva ránéz Martinovicusra.*) A sugárfegyver, ugye, amit ön el akart hitetni velem, amely megmenti a birodalmat, ugye, az ember által még nem is sejtett öröm...

MARTINOVICS: Az, felség.

Martinovics hirtelen, rettenettel kezd nézni a Birák irányába, akik elszánt arccal közelednek a császár felé.

I. BÍRÓ: Felséges úr, figyelmeztetjük, hogy azt a császárt, aki megfelelkezik császári kötelességeiről, az országgyűlés vagy akár a nemesek tanácsa megfoszthatja trónjától.

A császár tanácstalanul néz Martinovicusra.

MARTINOVICS: Meg kell próbálnia, felség.

II. BÍRÓ: A történelemben még nem fordult elő, hogy ilyesmi császárnak sikerült volna.

MARTINOVICS: Mert még nem voltak ilyen császárok.

III. BÍRÓ: Lehet, hogy voltak (*fenyegetően*), csak a történelem már nem is mer emlékezni rájuk.

LIPÓT (*segélykérően*): Mit tehetek, Martinovics?

MARTINOVICS: Meg kell próbálnia, felség.

LIPÓT: Megmaradhatok-e császárnak, ha át akarom élni az ember által eddig még nem ismert örömet?

MARTINOVICS: Érdemes megpróbálnia, felség.

LIPÓT (*fenyegetően*): Azt mondta, hogy csak akkor élem át az ember által eddig még nem is sejtett örömet, ha mint császári diktátor megszüntetem a diktatúrát, de látja engem szüntetnének meg már az első lépésnél.

MARTINOVICS: Egy pillanatra mégis átélné, felség.

LIPÓT: Ön egy pillanatra akarta átélni? ... Válaszoljon!

MARTINOVICS: Nem, nem egy pillanatra.

LIPÓT: Mert a maga helyzete más lett volna, ugye?!

MARTINOVICS: Az én helyzetem más lett volna.

LIPÓT: Az én számomra mi a megoldás?

IV. BÍRÓ: Az ön számára nincs megoldás, felség.

LIPÓT (*Martinovicshoz*): Az én számomra mi a megoldás?

MARTINOVICS: Meg kell próbálnia, felség.

LIPÓT (*Martinovicshoz*): Az én számomra mi a megoldás?

MARTINOVICS (*súgja*): Titokban kezdje el, felség.

V. BÍRÓ: Titokban nem lehet. A császár minden lépését ellenőrizzük.

LIPÓT: Honnan tudta meg, hogy mit súgott Martinovics?

V. BÍRÓ: A császár minden gondolatát leolvassuk.

LIPÓT: Mi a megoldás számomra, Martinovics?

MARTINOVICS: Kezdje el, felséged.

LIPÓT: Mivel kezdjem?

MARTINOVICS: Kezdje csak el, felséged.

LIPÓT: Mi legyen az első lépésem?

Martinovics hallgat

Az ön első lépése mi lett volna? (*Rövid szünet.*) Már bevallotta, de most ismételve meg! (*Rövid szünet.*) Az ön első ténykedése az én kivégzésem lett volna... De mi legyen az én első ténykedésem? Az első olyan lépésem, amit titokban tehetek meg, hogy megtehessem a következő lépést is?! Feleljen!

MARTINOVICS: Majd meglátjuk, felség.

LIPÓT: Most feleljen!

MARTINOVICS (*csendesesen*): Hát nem tudom még, felség, ilyen hirtelen... majd kitaláljuk.

LIPÓT: Most mondja meg!

Martinovics hallgat

LIPÓT: Ön tudta volna, mit tegyen az én kivégzésem után, mert az ön számára az már az ezeregyedik lépés lett volna... De számomra mi a megoldás?!

(*Martinovics hallgat, Lipót néhány pillanatra fel-alá rohangál, majd megáll Martinoviccsal szemben, üvölti.*) Becsapott, Martinovics! Nem tud számomra megoldást, nincs számomra megoldás!

A császár üvöltése után mélyszéles természetellenes csend, a színen teljes mozdulatlanlás. Ezalatt erős világításba Martinovics megtört arckifejezése kerül.

MARTINOVICS (*dermesztő csendesesen*): Magamat is becsaptam... Magamat csaptam be.

Lassú sötétítés. Lipót császár helyébe visszalép Ferenc császár. Mindenki azon a helyen áll, ahol Lipót császár belépése előtt állt.

FERENC (*fulladozva*): Mért állnak így körül engem? Nem jutok levegőhöz!

Mindnyájan arrább húzódnak, a Bírák a helyükre

SIGRAY (*rövid szünet után nagyon féltéken*): Mi mindig szeretettel gondolunk felségedre, de ez a démon (*Martinovicstra néz*) ördögi erejével hatalmába kerített minket.

FERENC (*a Bírák felé, idegesen*): Mit keres itt ez az ember?! Vezessék el innen.

Sigray arcát rettenet szállja meg, III. Bíró elvezeti. Sigray vissza-visszanéz a császárra.

FERENC (*miután egy ideig bambán nézi Laczkovicsot, Hajnóczyt és Szentmarjajt*): Ezeket is vezessék már el innen.

II. Bíró hozzájuk lép, elmennek

FERENC: Nagyon fáradt lettem. (*Fenyegetően, Martinovics felé.*) De azért még maradok. (*Bírákhoz.*) Hogyan is végzik ezt ki hajnalban?

I. BÍRÓ: Bárdal fejét veszik.

FERENC: Változtassák át az ítéletet kegyetlenebb kivégzési módra.

I. BÍRÓ: Nincs ennél kegyetlenebb kivégzési mód.

FERENC: Kegyetlenebb kivégzési módot találjanak ki!

I. BÍRÓ: A kivégzésnek ez már a legkegyetlenebb fajtája.

FERENC: Erre a kivégzési módra már felkészülhetett.

I. BÍRÓ: Dehogyan készült ez fel, felség.

V. BÍRÓ: Nekem lenne egy javaslatom, felség. Ne elsőnek, hanem utolsónak végeztessük ki, és kényszeríteni fogjuk, hogy végignézze társai kivégzését, azok kivégzését, akiket ő hurcolt a halálba. Nincs ennél semmi, ami nehezebben elviselhető lenne.

FERENC (gyorsan): Elfogadom az ajánlatát. Ön felel azért, hogy így történjen.

I. BÍRÓ: Nagy színész ez a Martinovics, felség.

FERENC: Ha ön tudja, hogy nagy színész, miért nem figyelmeztetett?!

I. BÍRÓ: Későn jöttem rá, felség.

FERENC (szünet után, nyugodtabban): Talán a birodalom legnagyobb színésze... (Rövid szünet.) Nem is kellene sajnálnom ezt az elvesztett napot (öniróniával), színházban voltam: a birodalom legnagyobb színésze játszott.

V. BÍRÓ (íjedten): Felség, nála van a felséged által aláírt kegyelmi kérvény.

FERENC (idegesen felkacag): Vegyék el tőle.

IV. és V. Bíró Martinovicshoz lép

MARTINOVICS (mint vad a csapdában): Nem adom. (Rövid szünet után, utolsó erejét összeszedve.) A császárnak nem lehet érdeke, hogy kivégezzen.

FERENC (újra idegesen felkacag): A császárnak nem érdeke, hogy kivégezze, a birodalom elveszti legnagyobb színészét.

MARTINOVICS (óriási erőfeszítéssel): A birodalomnak nem lehet érdeke, hogy elpusztuljon egy olyan ember, aki számtalan országban ezernyi tapasztalatot szerzett, kilenc nyelven beszél. (Észreveszi, hogy a császár az ajtó felé közeledik, elébe szalad.) Még nem lepleztem le a birodalom elleni francia terveket, ilyen iszonyú a címe a francia terveknek: „Titkos politikai terv az osztrák birodalom feláldozására és megsemmisítésére az új diplomáciai egység érdekében.”

(Gyorsan folytatja.) Ezt a tervet Barrère képviselő terjesztette a francia nemzetgyűlés elé, és elfogadták, minden pontját ismerem a tervnek, a siker végett Franciaország szövetséget köt Poroszországgal és Oroszországgal. Franciaország rajtaütésszerűen megtámadja a birodalmunkat, de alig lépik át a határt, a porosz és orosz hadseregek is megindulnak segítségükre, az egyezményt porosz részről Herzberg porosz miniszter írta alá, látják mindent tudok, a terv legapróbb részleteit is, azt is elárulom, de nem ingyen (még gyorsabban), a terv leleplezéseért én nem kívánok és nem is kívánhatok teljes kegyelmet, csupán szabad választást kívánok a börtön, a száműzetés és a halál között, én a száműzetést választanám, a testem annyira gyenge, az idegeim annyira rosszul állnak, hogy a börtön még a kínhalálnál is rosszabb lenne számomra, de a börtönt is vállalnám, hisz még mindig hiszek abban, hogy a birodalom nem bírja sokáig szolgálataim nélkül. Felséged nem tűrheti,

hogy olyan embereket végezzenek ki, akikre a birodalomnak szüksége van.

I. BÍRÓ: Megint hazugság volt minden szava, felség.

FERENC: Egy percig sem bírom itt tovább. (Bírák felé.) Tegyék nekem lehetővé, hogy távozhassam innen.

A Bírák előre jönnek, megfogják Martinovicst, el próbálják húzni a császár elől, Martinovics ellenáll, de ellenállása, utolsó szálba kapaszkodása, nemcsak értelmetlen, szánalmas is.

MARTINOVICS (kiabál): Önöknek, akik büszkék arra, hogy ismerik a nemzetközi jogot, nagyon jól kell tudniuk, hogy felségsértés vádjával nem lehet embereket halálra ítélni, a felségsértés büntetése csak száműzetés lehet, de még a felségsértés vádját is el tudom vetni, hiszen a jog szerint felségsértő csak az, aki a király tartózkodási helyét fegyverrel megtámadja. (Tovább küszködik a Bírákkal, akik le akarják nyomni az asztal melletti székre.) Csak a hatalom elleni összeesküvés vádját hozhatják fel ellenem, ami csupán kiközösítéssel büntethető...

FERENC (a kijáratnál kemény hangon a köréje gyűlő bírákhoz): Felelősségre fogom vonni önöket, mert nem figyelmeztettek, hogy távoznom kell innen. Hogy játszanak velem, hogy becsapnak. (Kimegy.)

MARTINOVICS (üvölti): De hátha mégis képes lennék feltalálni azt a sürgőfegyvert?!

Sötétítés

MARTINOVICS (még a sötétítés alatt üvölti): Hova tűnt el a császár?! A császárt figyelmeztessék, hogy vissza kell jönnie... A császárnak érdeke, hogy életben maradjak, a birodalomnak érdeke, hogy életben maradjak.

A világosság lassan erősödik fel, ezalatt a Bírák bejönnek, és közrefogják Martinovicst.

I. BÍRÓ: Császáruk meghagyta, hogy ügyeljünk fel utolsó óráira.

MARTINOVICS: Magukkal nincs tárgyalnivalóm, én a császár barátja voltam, szolgákkal semmi tárgyalnivalóm.

I. BÍRÓ: Kötelességünk az elítéltek mellett maradni, hogy meghallgassuk végakarataikat.

MARTINOVICS (rövid ideig utálkozással vegyes gyűlölettel nézi őket): Az a végakaratom, hogy azonnal menjenek ki innen.

II. BÍRÓ (kajánul): Az alvezéreinek nem üzen valami biztatót? Nagy szükségük lenne egy-egy biztató szóra. Szegény Sigray már másodjára ájult el, amióta kikísértük innen.

Martinovics elfordul

A többiekre viszont büszke lehet, Martinovics úr, ők nem olyan fiúk, nem ajúdoznak. *(Észreveszi a belépő Kapitányt.)* Na, végre megjött a kapitány úr. Martinovics úr, most már nyugodtan itt hagyjuk, a kapitány úr virrasztani fog önnel. *(Elmosolyodik.)* Úgy hogy, Martinovics úr, teljesen felesleges öngyilkosságra gondolnia.

I. BÍRÓ: Elnézését kérjük Martinovics úr, meg kell látogatnunk a többieket is... Különbben mi is itt maradunk hajnalig, hívhat minket, ha társaságra lesz szüksége.

A Bírák kivonulnak

KAPITÁNY: Bocsásson meg, Martinovics úr, nem jószántamból fosztom meg utolsó óráiban az egyedüllettől... Mindenki mellé beosztottak valakit... Sigray úr, szegény, egyik ajúlásból a másikba esett. *(Őszinte sajnálkozással.)* Nem olyan eredménye lett hát öfelsége látogatásának, amilyent elvart, Martinovics úr...

Martinovics egyre ködösebb szemekkel néz el a Kapitány mellett, a Kapitány emberbaráti kötelességének tartja, hogy szóval tartsa Martinovicsot.

KAPITÁNY: Szegény Sigray, miatta nem maradhatnak önök egyedül utolsó óráikban, egy tollkést vettek el tőle az utolsó pillanatban, az eret akarta felválni vele a balkezén... Nekem az az érzésem, Martinovics úr, hagyhatták volna nyugodtan nála azt a tollkést, nem olyan ember ő, aki fel bírja vágni a saját erét egy tollkéssel... Szégyen-nyalázat a birodalomra, hogy olyan embernek is fejét veszik, akinek elég büntetés lenne egy erőteljes szó. *(Rövid szünet.)* Sokért nem adnám, Martinovics úr, ha idáig hallatszana Laczkovics úr káromkodása, Szentmarjay úr is káromkodik, de nem olyan szépen, ő csak latinul káromkodik. *(Felemeli a hangját.)* Mielőtt beléptem volna ide, hallottam még, hogy Laczkovics úr az ön nevét is belefoglalta egy káromkodásba, ne haragudjon meg, mert elmondom, csak azért mondom el, mert nem haragos káromkodás volt, inkább csak vicces káromkodás... Elmondhatom,

Martinovics úr? *(Martinovics ránéz, de utána újra elfordítja a fejét.)* Elmondom, hátha derülni fog rajta, azt kiabálta: egyszer hittem papnak, s ez is halálba viszen... Azt persze még a piaci kofák is tudják, hogy ön volt pap, Martinovics úr. De arról, hogy ön milyen kemény ember, beszélnek ám szerte a városban, nekem is nagyon tetszik, amit tizfelől is hallottam Martinovics úrról. *(Elhallgat, várja, hogy Martinovics végre érdeklődést fejezzon ki, ez elmarad, makacsul folytatja.)* Azt hallottam, hogy mivel felszentelt pap, bevitték önt tegnap délelőtt a Ferencesek templomába, hogy megfoszszák papi méltóságától, mert ugye, enélkül nem végezhetik ki: felöltöztették papi öltözetbe, hogy aztán nagy ceremóniával leszedhessék önről a papi öltözetet. A ceremóniát végző papok ügyetlenkedtek, bizonyára meg voltak nagyon illetődve, elvétették a ceremóniát, nem az előirt sorrendben szedték le a papi dolgokat, és akkor ön *(felemeli a hangját)* hidegvérrel figyelmeztette őket, hogy is kell helyesen. Hát boldog lehet, aki ezt látta, hej de szerettem volna én is ott lenni... *(A Kapitány figyelni a hatást Martinovicsra, de ő továbbra is ködös szemmel néz el felette, a Kapitány legyint, és nem beszél tovább.)*

Rövid szünet után fokozatos sötétítés... A sötétítés alatt legalább két percen át egyre erősödő dobpergés hallatszik, majd nagyon erős fénycsóva vetül Martinovicsra, akinek fejét két segéd éppen a hóhér bárdja alá hajtja... A hóhér sújtása megáll feleútján, mert Martinovics szeméről lesiklott a kendő... Martinovics kihasználja a pillanatot, amely alatt nem tartják fogva: futni próbál. A negyedik lépése után a segédek elfogják. Az egész tehát groteszk, hiszen nevetségesen reménytelen, de mégis a legtermészetesebb menekülési kísérlet.

A két segéd durván visszavezeti, szemére ráerősítik a kendőt, fejét visszaerőltetik a tőkére, a hóhér bárdja újra emelkedik. A dobpergés folytatódik. Sötétítés.

FÜGGÖNY